МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМД-21-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»
_____ Кирика Івана Віталійовича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Чуницька Ірина Іванівна, д.с.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Чуницька Ірина Іванівна, д.е.н., професор
(підпис)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від «25» 01 2023 № 13

Завідувач кафедри _____ Коваленко Юлія Михайлівна, д.е.н., професор

Ірпінь – 2023

Реєстрація № 4 26.01.2023р
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) 20.01.23 (дата) (підпис)

Результат захисту 86 (вісімдесят шість) 06.02.2023 (дата) (підпис)
(оцінка)

Голова комісії: (підпис) Т.В. Майорова (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
(підпис) Ю.М. Коваленко (ініціали, прізвище)
(підпис) С.В. Онищенко (ініціали, прізвище)
(підпис) Ю.Ю. Вуколенок (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	7		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	24		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	6		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	46		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	76		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 41 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
76	C	4 (добре)	06.02.2023	Мастерова Т.В. Коваленко Ю. Онешко С.В. Вергелюк Ю.О. Шемигун Н.А.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій
Кафедра фінансових ринків та технологій
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Освітня програма «Управління фінансовою та страховою діяльністю»

Затверджую
В.о. завідувача кафедри фінансових ринків
та технологій
_____Ірина ЧУНИЦЬКА
«18» 10 2021

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувачу вищої освіти

Кирику Івану Віталійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту)
«Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»

Затверджена наказом ректора від 01.11.2021 р. № 1550

2. Строк здачі закінченої роботи 23.11.2022 р.

3. Мета роботи розкриття сутності фінансової безпеки, аналіз теоретично-методичних аспектів та розробка рекомендацій щодо ефективного механізму її забезпечення в Україні

Об'єкт дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження є особливості, сучасні тенденції, проблемні аспекти забезпечення фінансової безпеки держави та ключові напрямки її зміцнення.

Орієнтована база дослідження Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України.

4. Вихідні дані до роботи нормативно - законодавчі акти, наукові статті, монографії, офіційні джерела статистики, Інтернет-ресурси, підручники, тощо.
Перелік графічного матеріалу: рисунки 11 штук , таблиці 14 штук

5. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік пи
кожним розділом) Розділ 1.Теоретичні аспекти фінансової безпеки У
1.1Сутність, структура та функції фінансової безпеки України.1.2 М
принципи забезпечення та методичні підходи до оцінки фінансової
держави.
Розділ 2. Аналіз фінансової безпеки України. 2.1 Оцінка ефект
фінансової безпеки держави. 2.2 Сучасний стан фінансової безпеки Укра
Розділ 3. Основні шляхи розвитку та зміцнення

6. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів робо	
		За планом	Факт
1.	2.	3.	4.
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	18.11.2022 р.	16.11.2
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	25.11.2022 р.	25.11.2
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	28-30.11.2022 р.	28.11.2
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	20-23.01.2023 р.	21.01.202
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	24-26.01.2023 р.	26.01.2
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	10.01.2023 р.- 17.01.2023 р.	13.01.2
7	ЗАХИСТ	06.02.2023 р.	06.02.2

7. Дата видачі завдання «18» 10 2021

8. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту) _____ (підпис) Чуницька І. (прізвище, ініціал

9. Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Чуницька І.І. (прізвище, ініціал

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Кирик І. В. (прізвище, ініціал

АНОТАЦІЯ

«Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»

Назва випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи

Мета роботи полягає в розкритті сутності фінансової безпеки, аналіз теоретично-методичних аспектів та розробка рекомендацій щодо ефективного механізму її забезпечення в Україні.

Завданнями роботи є з'ясувати сутність фінансової безпеки та охарактеризувати її структуру; розглянути принципи та особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки держави; здійснити аналіз методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки; оцінити стан фінансової безпеки у розрізі її окремих складових; запропонувати ключові шляхи зміцнення фінансової безпеки України.

Предметом дослідження є особливості, сучасні тенденції, проблемні аспекти забезпечення фінансової безпеки держави та ключові напрямки її зміцнення.

Об'єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

Базою дослідження виступає Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України.

За результатами дослідження сформульовані нові науково обгрунтовані рекомендації щодо ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки в державі.

Одержані результати можуть бути використані в забезпеченні фінансової безпеки держави.

Кваліфікаційна робота містить 70 сторінок, 14 таблиць, 11 рисунків, список використаних джерел 50 найменувань, 8 додатків.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, національна безпека, валютна безпека , банківська безпека, грошово-кредитна безпека.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2022 р.

Рік захисту роботи 2023 р.

ANNOTATION

"Financial security of the state and ways to strengthen it"

The purpose of the work is to reveal the essence of financial security, the analysis of theoretical and methodological aspects and the development of recommendations regarding an effective mechanism for its provision in Ukraine.

The tasks of the work are to find out the essence of financial security and characterize its structure; consider the principles and features of the formation of the mechanism for ensuring the financial security of the state; to carry out an analysis of methodical approaches to the assessment of financial security; assess the state of financial security in terms of its individual components; to propose key ways to strengthen Ukraine's financial security.

The subject of the study is peculiarities, modern trends, problematic aspects of ensuring the financial security of the state and key areas of its strengthening.

The object of the research is the economic relations that arise in the process of ensuring the financial security of the state.

The basis of the research is the National Bank of Ukraine, the National Commission for Securities and the Stock Market, the Ministry of Finance of Ukraine.

Based on the results of the study, new scientifically based recommendations were formulated regarding the effective mechanism of ensuring financial security in the state.

The obtained results can be used to ensure the financial security of the state.

The qualification work contains 70 pages, 14 tables, 11 figures, a list of used sources 50 names, 8 appendices.

Keywords: financial security, economic security, national security, currency security, banking security, monetary security.

The year of performance of qualification work is 2022.

The year of job protection is 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ..... 7
1.1 Сутність, структура та функції фінансової безпеки 7
1.2 Механізм та принципи забезпечення фінансової безпеки держави. 15
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ..... 22
2.1. Аналіз методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки 22
2.2. Оцінка стану фінансової безпеки у розрізі її окремих складових. 29
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 48
ВИСНОВКИ 55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 58
ДОДАТКИ..... 65

ВСТУП

Актуальність теми. У контексті розвитку процесів глобалізації, інтеграції національної економіки у світовий фінансовий простір, в умовах воєнного стану питання забезпечення фінансової безпеки України стає все більш актуальним. Вона являє собою особливий рівень захищеності усіх фінансових інтересів держави, зокрема стан, що характеризується стійкістю до різноманітних зовнішніх та внутрішніх негативних чинників у галузях фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, фіскальної, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової системи, а також ефективним формуванням та раціональним використанням фінансових ресурсів, необхідних для виконання поставлених функцій та завдань та забезпечення соціально-економічного розвитку.

Фінансова система кожної країни має свої особливості; вони визначаються сформульованими каналами потоків фінансових ресурсів усіх економічних агентів, переважанням різноманітних фінансових посередників, що проявляється в концентрації фінансових потоків через фондові біржі, або, навпаки, основними фінансовими посередниками виступають банки. Крім того, державні фінанси відіграють важливу роль, і їхній вплив на економічний розвиток у кожній країні може варіюватися від достатньо високого до досить низького. Розуміння стану та тенденцій розвитку структурних елементів, що формують показник фінансової безпеки держави, та оцінка основних факторів, що на нього впливають, дозволяє визначити та своєчасно скоригувати стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи країни.

Тому необхідно провести поглиблений структурний аналіз і визначити основні фактори фінансової безпеки країни, для забезпечення її ефективного функціонування.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Ключову роль щодо розкриття теоретично-методологічних аспектів фінансової безпеки

розглядались у працях таких вчених як: В. Биховченко, Т. Болгар, О. Бондарук, З. Варналій, М. Єрмошенко, М. Зубок, Я. Качмарек, Ш. Пан, Б. Пшик, Н. Самко, М. Фут та інших. Також варто виділити таких вчених, які досліджували питання оцінки стану фінансової безпеки України, а саме: О. Барановський, Я. Белінська,

В. Гамзу, Н. Євченко, О. Кузьмич, В. Міщенко, О. Петрик, Д. Попова, А. Ткаченко. Проте варто зауважити, що не зменшуючи важливості наукових досягнень вчених, недостатньо вивченими залишаються питання, які стосуються особливостей регулювання розвитку та функціонування фінансової безпеки в умовах не лише трансформаційних змін, які постійно відбуваються в світі, а також в період військових дій, та подальшого його стабілізації у післявоєнний період. Також не менш актуальним є окреслення нових тенденцій та напрямків зміцнення фінансової безпеки України, що зумовлює актуальність досліджуваного питання, підкреслює його теоретичну та практичну значимість.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття сутності фінансової безпеки, аналіз теоретично-методичних аспектів та розробка рекомендацій щодо ефективного механізму її забезпечення в Україні.

Відповідно до визначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- з’ясувати сутність фінансової безпеки та охарактеризувати її структуру;
- розглянути принципи та особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки держави;
- здійснити аналіз методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки;
- оцінити стан фінансової безпеки у розрізі її окремих складових;
- запропонувати ключові шляхи зміцнення фінансової безпеки України.

Об’єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають в процесі забезпечення фінансової безпеки держави.

База досліджень – Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Міністерство фінансів України.

Предметом дослідження є особливості, сучасні тенденції, проблемні аспекти забезпечення фінансової безпеки держави та ключові напрямки її зміцнення.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань підчас написання випускної кваліфікаційної роботи було використано такі види методів наукового пізнання: історичний метод; статистичні методи; загальнонаукові та спеціальні методи; метод порівняння, методи групування та систематизації; метод наукового абстрагування; метод індукції та дедукції; методи аналізу та синтезу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в аналізі сучасного стану фінансової безпеки України, виявленні та обґрунтуванні проблем, які потребують нагального вирішення, досліджені напрямків удосконалення та розробці нових підходів, що сприятимуть ефективній національній фінансовій безпеці та її зміцненню зокрема.

Апробація результатів дослідження.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Сутність, структура та функції фінансової безпеки

Фінансова безпека впливає та пов’язує разом усі сектори національної економіки, суб’єктів господарювання, суспільства, політики, фінансів тощо. На нинішньому етапі розвитку економіки України одним із головних завдань державної політики та одним із найважливіших факторів національної безпеки, зокрема її стабільності, єдності, цілісності та сталого розвитку, є забезпечення ефективності фінансової безпеки держави, що зумовлює актуальність даної теми. Адже її гарантування має на меті подолання економічної кризи та підвищення добробуту громадян України, і як наслідок – досягнення економічного розвитку держави.

Фінансова безпека відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки будь-якої держави. Фінансова безпека є фактором ефективного розвитку та конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні. Забезпечення фінансової безпеки є кінцевим результатом подолання сучасної економічної кризи. На сьогодні не існує єдиного, усталеного визначення сутності «фінансова безпека». Наявні формулювання характеризують лише окремі погляди тлумачення фінансової безпеки, що унеможливлює його уніфікацію.

Так, диференційованість визначень терміна «фінансова безпека» у вітчизняних та зарубіжних працях багато в чому пояснюється широтою суттєвих характеристик цієї досить складної категорії. На думку В. Мунтіян фінансова безпека держави, характеризується стійкістю до різноманітних зовнішніх та внутрішніх негативних факторів та ризиків у галузях фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, фіскальної, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової системи, а також ефективним формуванням та раціональним використанням фінансових

ресурсів, необхідних для виконання поставлених функцій та завдань та забезпечення соціально-економічного розвитку [19].

В. Геєць стверджує, що фінансова безпека - це забезпечення захищеності усіх фінансових потреб господарюючих суб'єктів, фізичних осіб, суб'єктів підприємницької діяльності, регіонів, сфер економік, галузей держави необхідними фінансовими коштам, для виконання існуючих зобов'язань, нормального функціонування та задоволення наявних потреб [7].

М. Єрмощенко зазначає, що під фінансовою безпекою держави потрібно розуміти такий стан фінансово-кредитної галузі держави, основними характеристиками якого виступають збалансованість та якість комплексної сукупності фінансових послуг, методів, інструментів та технологій, високий рівень стійкості щодо виникнення як внутрішніх так і зовнішніх негативних факторів, здатністю цієї сфери гарантувати захист національних фінансових інтересів, наявність достатніх обсягів фінансових ресурсів для всіх фізичних та юридичних осіб, загалом – ефективне функціонування механізму національної економічної системи і соціального розвитку [2].

Дещо схоже трактування можемо спостерігати й у працях вітчизняного науковця О. Василика, який стверджував, що під фінансовою безпекою розуміється надійно захищений стан фінансової системи держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [18].

Дещо іншим, є твердження науковців С. Гордієнко та Г. Калач вони трактують фінансову безпеку країни як один з специфічних видів суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та іншими учасниками соціально-економічних взаємовідносин стосовно забезпечення ефективного рівня фінансової системи країни та захисту її національних інтересів в умовах діяльності світової фінансової системи [23].

На думку Льюіс Соломон, лише за наявності у фізичних осіб та суб'єктів господарювання достатньої кількості фінансових ресурсів для цілковитого задоволення їх потреб, досягається необхідний стан фінансової безпеки держави, що в свою чергу спрямовує її на сталий економічний розвиток [30].

Необхідно також наголосити, що такі зарубіжні науковці, як В. Аллен та Г. Вуд окреслюють фінансову безпеку у контексті стабільності фінансової системи лише на макроекономічному рівні [9].

А. Миколайчук визначає так фінансову безпеку країни як сукупність і правових та соціально-економічних відносин, за допомогою яких забезпечується такий фінансовий стан, при якому вона ефективно функціонує, а основними характеристиками виступає стійкість до зовнішніх та внутрішніх небезпек й загроз, в тому випадку, коли відбувається раціональне використання власних фінансових ресурсів [50].

О. Барановський. розглядає фінансову безпеку як [16]:

- рівень ступеня захищеності реальних фінансових інтересів усіх учасників фінансових відносин на кожному рівні;

- рівень забезпеченості окремої одиниці суспільства всіма необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб, виконання покладених функцій та існуючих зобов'язань, а саме громадянина, суб'єкта господарювання, підприємства, організації, інституції, регіону, галузі, сектора економіки, галузі ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами;

- такий стан бюджетної, інвестиційної, грошово-кредитної, фондової, валютної, митно-тарифної, розрахункової, ціноутворення та інвестиційної систем, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних ризиків, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, гарантувати фінансову стабільність та успішне функціонування національної економічної сфери та економічного зростання;

- якість фінансових методів, послуг та інструментів, що попереджує негативний вплив можливих ризиків, прорахунків і безпосередніх зловживань, щодо фінансовий стан наявних і майбутніх клієнтів, а також надає гарантії по поверненню вкладених коштів, якщо виникла така необхідність.

Отже, можемо виділити два головних підходи до трактування сутності фінансової безпеки держави:

1) наголошується на рівні захищеності фінансових інтересів та ресурсів юридичних осіб в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків та негативних факторів;

2) зроблено акцент на забезпеченні необхідної кількості фінансових ресурсів для максимального задоволення потреб держави, регіону, окремих суб'єктів господарювання та громадянина зокрема.

Підсумовуючи усі погляди науковців та теоретичні підходи до трактування визначення «фінансової безпеки держави», на нашу думку фінансову безпеку можна охарактеризувати як здатність гарантувати ефективне функціонування національної економічної системи та забезпечення відповідного сталого економічного розвитку, за допомогою стійкої, стабільної та незалежної фінансової системи, під впливом на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що викликають загрозу фінансовій безпеці.

Як і будь-яке економічне явище, фінансова безпека має свою структуру, яка змінюється під впливом багатьох сукупних економічних перетворень, що відбуваються в державі. Вона виступає досить складною багаторівневою системою, яка складається з менших підсистем, кожна з яких має свою власною логічну побудову. Виділення цих елементів залежить від того, за яким критерієм виділяються її підсистеми та складові (додаток А).

Розглянемо елементи фінансової безпеки за критерієм спроможності виконання фінансовою системою своїх функцій, що лежить в основі цієї класифікації:

1) можливість гарантувати досягнення стратегічних та виконання тактичних завдань розвитку держави, тобто ефективність її діяльності;

2) незалежний та самостійний вибір цілей, побудова механізмів та напрямів її функціонування, тобто незалежність фінансової системи;

3) здатність комплексно та ефективно виконувати покладені завдання та функції, незалежно від впливу фінансових систем інших держав та іноземних інституцій, тобто її конкурентоспроможність [12].

Наступна класифікаційна ознака, яка, на нашу думку є головною, це відповідність сектору фінансового ринку. Так, фінансова безпека охоплює такі складові: валютну, бюджетну, банківську, боргову, грошово-кредитну безпеку та безпеку небанківських фінансових ринків (рис. 1.1)

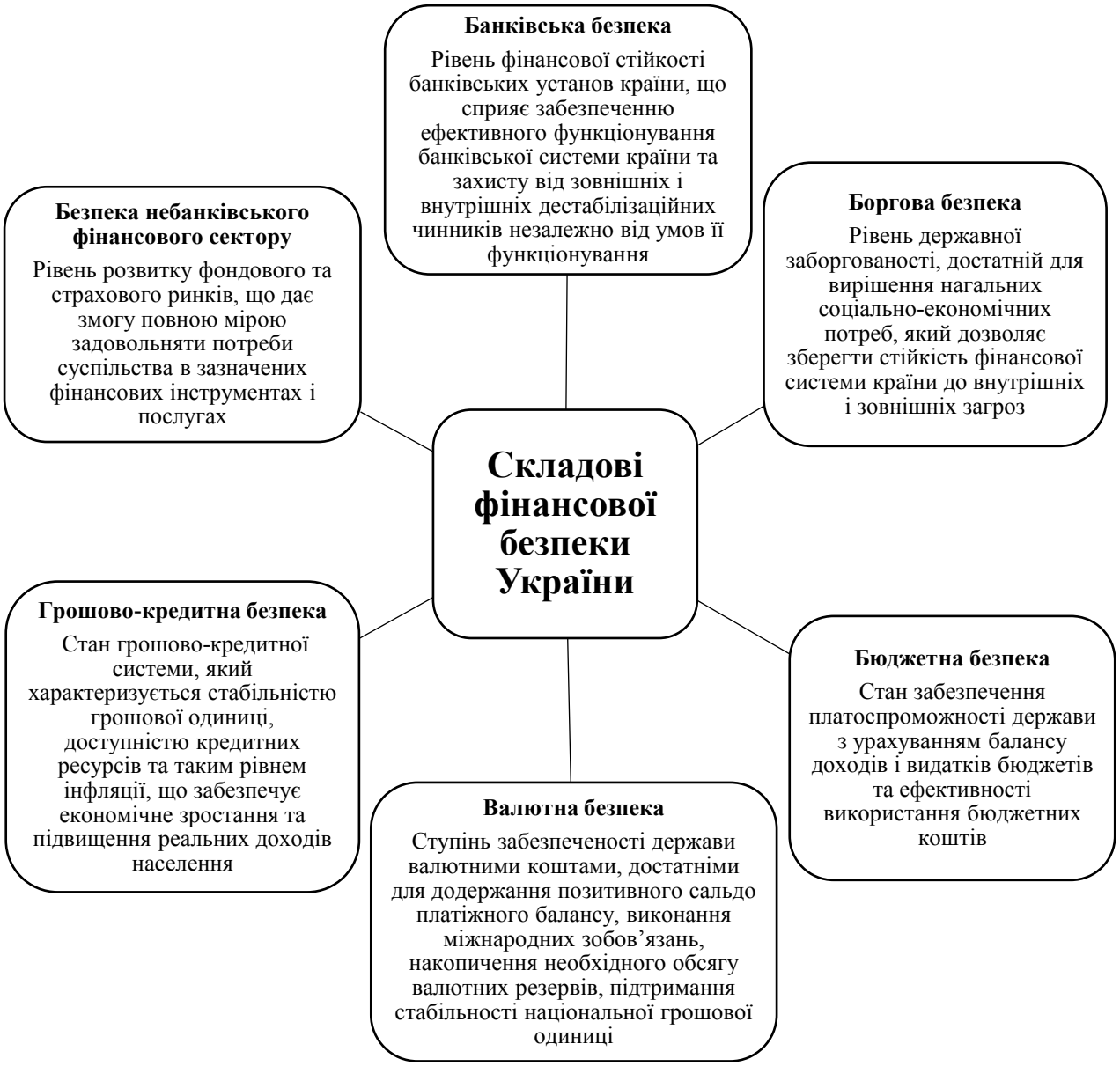

Рис. 1.1 Складові фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [5]

Охарактеризувавши, основні складові, варто зауважити, що діяльність із гарантування безпеки виступає в горизонтальному вимірі, який групується із взаємопов'язаних і взаємозалежних рівнів, до якого й належать вище зазначені елементи. Так, за даними рисунку 1.2 до горизонтального виміру слід віднести діяльність із гарантування безпеки для кожної категорії, а саме фізичної особи, підприємства, регіону, держави, суспільства, міжнародної спільноти.

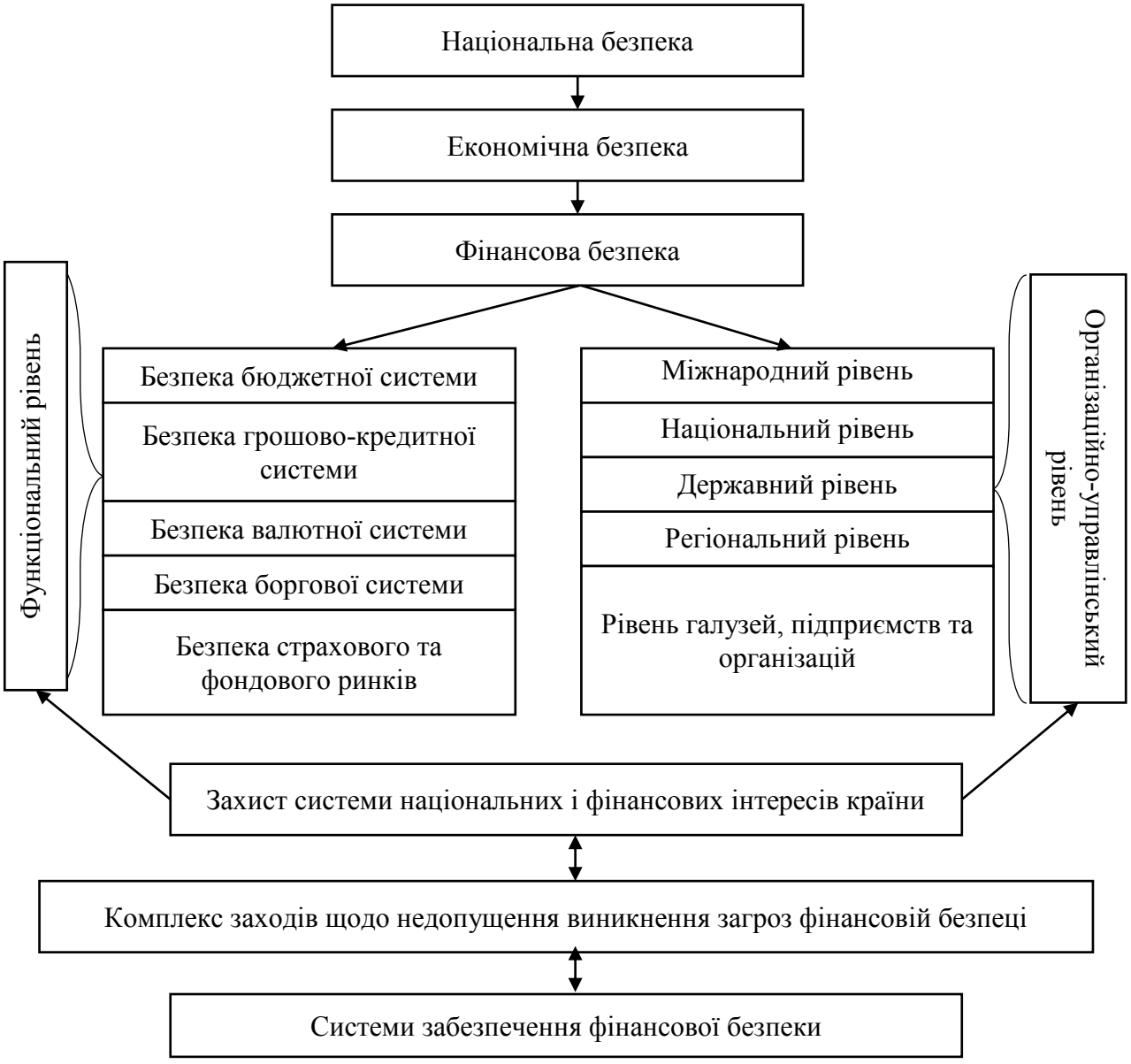

Рис. 1.2 Місце та склад фінансової безпеки в системі національної безпеки.

Джерело: побудовано автором за даними [14]

Всі системи керування соціально-економічними процесам, не виключенням стала і система управління фінансовою безпекою, мають бути побудовані та ініційовані в залежності від головної мети, а також стратегії (способу реалізації) та завдань, що мають обов'язково включати в себе дві головні підсистеми: керуюча (суб'єкт) та керована (об'єкт керування), в свою чергу кожна виконує відповідні покладені на неї функції [41].

Діяльність з управління фінансовою безпекою має на меті усвідомлення об'єктом керування спрямованого впливу суб'єктом управління на сукупність цінностей, відповідних інтересів, окремих потреб держави, особистості та суспільства в цілому, державні установи та недержавні інституції, які активно взаємодіючи між собою виконують необхідну діяльність чітко визначено законодавством для вирішення задач щодо забезпечення фінансової безпеки з метою покращення її функціонування, захисту від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, а також небезпек та загроз, що негативно відображаються на її становищу [28].

Головними суб'єктами у складній та розгалуженій системі забезпечення фінансової безпеки держави є

- Президент України;
- Верховна Рада України;
- Кабінет Міністрів України;
- Рада національної безпеки і оборони України;
- Національний банк України;
- міністерства та інші уповноважені центральні органи виконавчої влади, суди загальної юрисдикції тощо;
- Служба безпеки України;
- Державна прикордонна служба України;
- місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування,
- громадяни України та їх добровільні об'єднання.

Тому, вся діяльність у практичних аспектах, що мають на меті забезпечення фінансової безпеки, повинна зосереджуватись на визначених

об’єктах, а саме конкретних інтересах особистості та правах кожного громадянина, суверенітеті держави, національних цінностях і територіальній цілісності країни [52].

Також на нашу думку, найкраще сутність та місце фінансової безпеки розкривають її функції. Так на думку Ревак І. О., до ключових функцій, що виконує фінансова безпека можна віднести: інформаційну, захисну, превентивну, контрольну, практичну, прогностичну, регулювальну (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Функції фінансової безпеки держави

№	Вид	Характеристика
1.	Інформаційна	Наявність постійної актуальної інформації про реальні та можливі загрози та ризики, рівень зовнішнього та внутрішнього боргу держави, капіталізації банківського сектору, стан бюджетної дисципліни, рівень доходів населення та інших показників для усіх користувачів процесу фінансової безпеки.
2.	Попереджувальна (превентивна)	Головним завданням цієї функції є застосування сукупності методів, основною метою яких є мінімізація можливих фінансових втрат та виконання профілактичних заходів, для попередження та недопущення настання потенційних загроз у фінансовому секторі [3].
3.	Практична	Наукове обґрунтування політики держави у сфері фінансів, розробки актуальних рекомендацій що стосуються використання принципів і методів раціонального функціонування суб’єктів господарювання.
4.	Прогностична	Основна мета це розробка наукових основ для прогнозування майбутніх перспектив економічного розвитку.
5.	Регулювальна	Ключовим завданням є посилення взаємозв’язку між фінансовою політикою та напрямками соціально-економічного розвитку країни, гарантуванні фінансової дієздатності держави, монетарної та валютно-курсової стабільності, зміцненні національної грошової одиниці та банківської системи тощо.
6.	Захисна	Використовується у забезпеченні внутрішньої і зовнішньої фінансової безпеки країни, до якого належать контроль за дотриманням норм чинного законодавства, а також у можливості забезпечення підтримці фінансової безпеки на рівні власних національних інтересів, захисту національних цінностей від потенційних загроз.
7.	Контрольна	Зосереджується в постійному контролі за учасниками фінансової безпеки, тобто за належним чином застосовування фінансових важелів та методів у спірних ситуаціях, пов’язаних із захистом їх національних інтересів та уникнення можливої небезпеки.

Джерело: побудовано автором за даними [5].

Так, за даними таблиці, можемо побачити, що фінансова безпека забезпечує ряд важливих функцій необхідних для ефективного існування країни. В кризовому стані економіки, основною є захисна функція механізму забезпечення фінансової безпеки, адже в цій економічній ситуації якому відбувається значне неспівпадіння суспільних потреб суб'єктів із достатністю ресурсів їх задоволення, тобто супроводжується виникненням соціальних дефіцитів. В свою чергу прогностична функція використовується у розробці прогнозів в довгостроковому періоді програм розвитку суспільного виробництва з урахуванням можливих негативних впливів [47].

Таким чином, відповідно з проведеним дослідженням у сучасній наукові літературі не існує єдиного підходу до розуміння сутності «фінансової безпеки держави». На нашу думку, її доцільно трактувати як здатність гарантувати ефективне функціонування національної економічної системи та забезпечення відповідного сталого економічного розвитку за допомогою стійкої, стабільної та незалежної фінансової системи в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників. Вона має свою складну структуру та ключові елементи, що забезпечують ефективне функціонування, виконуючи відповідні покладені на неї функції.

1.2 Механізм та принципи забезпечення фінансової безпеки держави.

Фінансова система України в сучасних умовах перебуває під впливом низки загроз, серед яких війна, політична нестабільність, зростання боргової залежності, недосконаліть фіскальної політики, тіньова економіка, значний рівень корупції в усіх ланках фінансової системи, нестабільність банківського та інших секторів економіки. Усі ці загрози негативно впливають на рівень фінансової безпеки. Саме безпека фінансового сектору безпосередньо впливає на рівень розвитку реального сектору економіки, виробництва, військової та всіх інших елементів і видів безпеки. Фінансова безпека виступає унікальною

об’єднуючою основою для створення інших умов економічної безпеки. Без фінансової безпеки практично неможливо вирішити жодне з питань, що стоять перед Україною [11,43]. Тому важливим є формування ефективного механізму внутрішнього імунітету та зовнішньої безпеки від дестабілізуючого впливу конкурентоспроможності на світових ринках та стабільності фінансової ситуації.

Механізм забезпечення фінансової безпеки повинен реалізовуватися на засадах обґрунтованої фінансової політики відповідно до прийнятих у встановленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній та фінансовій сферах, присутності необхідних суб’єктів забезпечення безпеки, формулювання об’єктів, висвітленні чітких інтересів, класифікації ризиків, використання методів та способів гарантування безпеки (рис. 1.3).

Рис. 1.3 Механізм забезпечення фінансової безпеки країни

Джерело: побудовано автором за даними [14]

Оскільки фінансова безпека є досить динамічною, то за даними рисунка ми можемо побачити, що механізм забезпечення фінансової безпеки складається із таких важливих елементів:

– метод прогнозування та виявлення загроз та ризиків фінансовій безпеці, за допомогою широкого та об’єктивний моніторингу фінансової сфери, її показників та економіки загалом;

– обчислення мінімально та максимально допустимих порогових значень, таких індикаторів як соціально-економічні та фінансові, результатом перевищення яких виступає фінансова криза [37].

Важливим є охарактеризувати схему діяльності уряду держави щодо забезпечення фінансової безпеки (рис. 1.4).

Рис. 1.4 Напрями діяльності держави щодо забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [39]

Можемо зазначити, що ключовими умовами для створення ефективного механізму державного фінансового забезпечення, повинні бути унормовані певні необхідні критерії. Проте, в економічній літературі немає комплексних теоретичних напрацювань з цього приводу, а також так як фінансова безпека держави входить до складу економічної безпеки держави то підґрунтям при формуванні цих критеріальних індикаторів використовують методи для визначення інтегрального індексу економічної безпеки за Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України.

Вона розроблена з метою характеристики рівня економічної безпеки, як ключового елементу національної безпеки країни і корегує процес перерахунку гранично можливих, порогових та максимально оптимальних значень основних індикаторів стану економічної безпеки, а також встановлює методи для обчислення інтегрального індексу економічної безпеки країни.

Методика ґрунтується на комплексному аналізі сукупності показників економічної безпеки з метою виявлення потенційно можливих небезпек та негативних ризиків для економічної безпеки України. Він безпосередньо використовується Міністерством економіки України для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому в економіці та за конкретними її сферами.

Також завдяки використанню даного методу, можна проводити детальний моніторинг діяльності складових елементів фінансової безпеки, а в майбутньому використовувати отримані результати при прийнятті відповідних управлінських рішення, що стосуються попередженню, аналізу, мінімізації або ж нейтралізації можливих та вже існуючих небезпек національним фінансовим інтересам та потребам країни.

Варто підкреслити, що для дійсно ефективного запровадження науково-теоретичних домінант у практичному досвіді вимагає не лише виокремлення критеріальних вимог щодо неї, а й визначенню головних принципів управління фінансовою безпекою (додаток Б).

В національній літературі, у працях багатьох вчених виокремлюються такі принципи управління фінансовою безпекою, які поділяються на загальні та спеціальні (рис. 1.5):

Рис. 1.5 Принципи управління фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [31]

Всі принципи забезпечують ефективне функціонування механізму гарантування фінансової безпеки держави та окремих його одиниць зокрема. Загальні принципи спрямовані більше на дотримання таких широких завдань, спеціальні ж конкретизують як відбувається діяльність з управління фінансовою безпекою держави. Також варто приділити увагу думці Гетманенко О., яка вважає, що принципи що стосуються управління фінансовою безпекою держави, повинні базуватись на принципах державного управління економічною безпекою та включати:

- законність та валідність;

- планування та прогнозування;

- постійно діючий контроль за виконанням усіх стратегічних, тактичних та оперативних завдань;

- багатовимірність, системність та гарантування щодо забезпечення рівноваги між фінансовими інтересами та достатністю ресурсів на макро- та мікрорівнях;

- координація процесу управління фінансовою безпекою, швидке реагування та доречність заходів захисту національних фінансових інтересів перед можливими і реальним загрозам [9].

Таким чином, аналізуючи наведені принципи, можемо сказати, що фінансова безпека є структурною, багаторівневою та розгалуженою складовою економічної безпеки держави. Забезпечує успішне та ефективне функціонування секторів економіки, завдяки правильно побудованому механізму управління фінансової безпеки. В своїй діяльності виконує головну функцію, щодо гарантування внутрішньої та зовнішньої збалансованості, стійкістю до впливу дестабілізуючих факторів та загроз. Тому, в наступних дослідженнях, необхідним є проведення детального аналізу індикаторів фінансової безпеки, для практичної оцінки її сучасного стану.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки

Розробка ефективного комплексу заходів стратегічного управління фінансовою безпекою країни, передумовою для цього сприяє наявність якісного методичного інструментарію для проведення оцінки її рівня. Тому виникає необхідність у проведенні детального аналізу існуючих підходів до оцінювання рівня фінансової безпеки країни.

Для процесу оцінювання важливо використовувати такі економічні методи фінансової безпеки держави:

1. Метод оцінки динаміки основних показників, який базується на аналізі часових рядів основних показників шляхом порівняння темпів їх зростання за тривалий період. Особливістю цього методу є те, що він характеризує лише тенденції змін фінансової безпеки, не даючи прямої оцінки її рівня. Тому його доцільно використовувати як доповнення до інших методів.

2. Метод порогових граничних значень показників, що ґрунтується на порівнянні фактичних значень показників із нормативними (пороговими) значеннями. Виявлені відхилення дозволяють оцінити рівень фінансової безпеки держави. Цей метод є найбільш придатним для оцінки фінансових показників, оскільки для більшості фінансових коефіцієнтів існують науково обґрунтовані кількісні значення (нормативи).

3. Графічний метод дозволяє визначити рівень фінансової безпеки для великої кількості підприємств одночасно, а також наочно відобразити підприємство з найкращим фінансовим станом щодо фінансової безпеки [51]. Для цього необхідно обчислити площу багатокутника за формулою (2.1.1):

$$S = \frac{1}{2} \times sin45 \times (k_1 \times k_2 + k_2 \times k_3 + k_3 \times k_4 + \cdots + k_{n-1} \times k_n + k_n \times k_1)$$

де S — площа багатокутника конкретного підприємства;

k – обрані показники для оцінки фінансової безпеки.

4. SWOT аналіз. Використовуючи цей метод у стратегічному плануванні, можна регулярно виявляти, оцінювати та контролювати можливості, а також адаптувати діяльність держави для пом’якшення потенційних наслідків загроз. SWOT-аналіз дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони держави, а також можливості та загрози [17].

5. Метод експертної оцінки, який дає змогу описати кількісні та якісні характеристики фінансової безпеки як процесу та явища. Цей метод використовує логічні правила вибору рішень, які формуються експертами на основі власних уявлень та знання фінансової безпеки держави. Це, зокрема, оцінка сильних і слабких сторін, а також можливостей і загроз фінансовій безпеці держави на основі проведеного SWOT-аналізу.

У кожному конкретному випадку метод оцінки фінансової безпеки обирається з урахуванням мети та завдань оцінки, особливостей діяльності держави, наявності необхідної інформації та інших об’єктивних факторів. Застосування цих методів призводить до необхідності визначення переліку критеріїв, параметрів (фінансових показників) та їх граничних порогових значень.

При визначенні та оцінці показників фінансової безпеки держави фактичні коефіцієнти необхідно переводити до порівнянних значень із застосуванням стандартних значень показників та тенденції їх оптимізації. Так, якщо значення показника з часом зростає, то для визначення порівнянного значення необхідно фактичне значення показника поділити на норматив; якщо значення показника з часом зменшується, необхідно провести зворотний розрахунок: нормативне значення розділити на отримане фактичне значення. Порівняльні значення розраховуються для кожної групи показників, визначених аналітиком на початкових етапах аналізу, для кожного року в межах аналізованого періоду та заносяться в аналітичні таблиці для надання їх наочного образу.

Потім розраховується сума балів за кожною групою показників для кожного аналізованого року. Для цього необхідно підсумувати всі значення розрахованих порівнянних показників за певний рік, після чого для кожного аналізованого року розраховується уніфікований показник аналізованої групи. Для цього необхідно суму балів за певний рік розділити на кількість коефіцієнтів, що входять до аналізованої групи показників.

Далі отримані значення уніфікованих показників, що характеризують рівень фінансової безпеки держави, заносяться до зведеної таблиці, після чого за отриманими значеннями уніфікованих показників розраховується сума балів за аналізований рік. У цьому випадку необхідний рівень фінансової безпеки дорівнюватиме кількості груп показників, які використовуються в аналізі фінансової безпеки. Тоді буде достатньо, якщо сума балів, розрахована за уніфікованими показниками, що характеризують фінансову безпеку, дорівнює 3 [46].

Наступним кроком оцінки рівня фінансової безпеки держави є визначення інтегрального показника фінансової безпеки. Він також розраховується для кожного аналізованого періоду. Формула розрахунку інтегрального показника аналогічна розрахунку уніфікованого показника: суму балів, розраховану за уніфікованими показниками, що характеризують фінансову безпеку, необхідно розділити на 3 (кількість груп показників, що входять до розрахунку) [33].

Якщо значення інтегрального показника дорівнює або перевищує 1, то можна говорити про достатній рівень фінансової безпеки. Якщо отримане значення не відповідає критеріям стандартного значення, держава має певні проблеми з рівнем фінансової безпеки, вирішення яких має стати пріоритетом у фінансовій політиці країни.

На заключному етапі оцінювання отримані результати подаються графічно. Для того, щоб спростити представлення даних, слід вибрати максимальне значення кожного окремого показника, наведеного в підсумковій таблиці, а потім кожне значення в рядку слід розділити на максимальне значення в цьому ж рядку. Тут максимальне значення приймається за 1.

На основі отриманих значень графічно відображається оцінка рівня фінансової безпеки, а потім розраховуються площі полігонів за формулою 2.1.1. На основі отриманих значень робляться висновки щодо рівня фінансової безпеки держави та її змін у часі.

Як висновок слід зазначити, що для завчасного визначення загроз і дестабілізуючих факторів необхідно сформувати цілісну систему показників фінансової безпеки та розрахувати для них адекватні порогові граничні значення. Як підкреслюють спеціалісти, «найвищий ступінь безпеки може бути досягнутий за умови, якщо всі показники знаходяться в допустимих межах своїх порогових граничних значень, а порогові граничні значення одного показника можуть бути досягнуті без шкоди для інших» [13].

При порушенні порогових значень фінансової безпеки національна економіка втрачає здатність до відтворення в розширених масштабах через гальмівні фактори. Слід зазначити, що серед науковців та дослідників немає єдиної думки щодо змісту показників фінансової безпеки.

Розглянемо більш детальніше, систему показників, яку розробила І. Журавльова - проведення оцінювання рівня фінансової безпеки в межах п’яти секторів економіки: бюджетної, фінансової, зовнішньоекономічної, соціальної та грошово-кредитної. Перелік використовуваних показників по кожній запропонованій галузі економіки зображено на рис. 2.1

Бюджетний сегмент	•Відношення дефіциту державного бюджету до валового регіонального продукту (ВРП), %; • Обсяг зовнішнього державного боргу до ВРП, %; •Обсяг внутрішнього державного боргу до ВРП, %
Зовнішньоекономічна праця	•Індекс споживчих цін; •Коефіцієнт покривання експортом імпорту; Обсяг прямих іноземних інвестицій на 1-ну особу, тис. дол. США
Соціальний сегмент	•Тенденції в області заборгованості млн грн.; •Ступінь безробіття населення (за методологією МОП), % до економічно активного населення
Фінансовий сегмент	•Поточний дебіторський борг; •Поточний кредиторський борг; •Сума міжбюджетних трансфертів, що видаються регіональним бюджетам з головного бюджету, грн на особу
Грошово-валютний сегмент	•Ступінь доларизації грошового відношення

Рис. 2.1 Система показників фінансової безпеки

Джерело: побудовано автором за даними [20]

За переконанням Л. Шемаєвої і В. Онофрійчук [22], для того щоб визначити інтегральний показник фінансової безпеки держави необхідно встановити порогові значення у вигляді цільового орієнтира для майбутньої оцінки і наступного розвитку управлінської діяльності. Варти уваги є думка С. Горячевої [32], яка для оцінки рівня фінансової забезпеченості держави пропонує втілити наступні групи показників:

Таблиця 2.1

Показники забезпечення фінансової безпеки за видами безпеки

Вид безпеки	Показник
Бюджетна безпека	(внески, сплачених у прибуток товариства; доля асигнувань (бюджету, фінансування) обігових коштів (власних і позикових); сальдо бюджетного кредиторського боргу з податків і зборів.
Грошово-кредитна безпека	(частка короткочасних кредитів (також в іноземній валюті, конвертованих у національну валюту) у межах нестачі власних обігових коштів; прострочена заборгованість заробітної плати працівникам; коефіцієнт кредиторської заборгованості (чистий борг).
Валютна безпека	(доля обсягу продаж з імпортно-експортними операціями в загальному обсязі продаж; частка боргу та заборгованості в експортних операціях)
Банківська безпека	(взаємозв'язок розмірів кредитів і депозитів суб'єктів господарювання).
Інвестиційна безпека	(взаємозв'язок основних вкладень (інвестицій) до розміру основного капіталу підприємства).
Страхова безпека	(доля застрахованої власності у ціні статутного капіталу; частка страхового доходу в спільному прибутку; взаємозв'язок страхування від нещасних нагод і медичного страхування, премій по зарплаті).

Джерело: побудовано автором за даними [17]

Якщо порівнювати методичні рекомендації стосовно розподілу рівня економічної безпеки України [15] то вони вказують на методологію, яка використовується для обрахунку рівня фінансової безпеки України і, отже, економічної безпеки як її головної складової.

За даними цього методу можна отримати низку показників і їх критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне і оптимальне значення, а також процес обчислення інтегрального індексу економічної безпеки. Вони ґрунтуються на

аналізі показників фінансової безпеки з метою виявлення можливих небезпек та здійснюються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для оцінки економічної безпеки економіки України загалом і за окремим секторами. Таким чином, досліджуваний підхід використовується для оцінки важливих елементів економічної безпеки для запобігання, дослідження та знешкодження потенційних та істинних загроз у фінансовому секторі.

Економічна безпека країни володіє об'єднанням умов, при яких захищаються національні економічні інтереси та соціально-економічні параметри мають нормативні значення, а отже, національна економіка, і зберігається можливість задоволення потреб суспільства в довгостроковій перспективі, створення інноваційних змін і досягнення конкурентних переваг країни в міжнародному поділі праці [44]. Слід використовувати комплексну оцінку показників, що свідчить про розвиток рівня економічної безпеки країни, а також у всіх складових економічної безпеки, про оцінку і зіставлення національної економічної безпеки країни.

Здійснення оцінки стану фінансової безпеки держави проводиться відповідно до таких етапів (рис. 2.2).

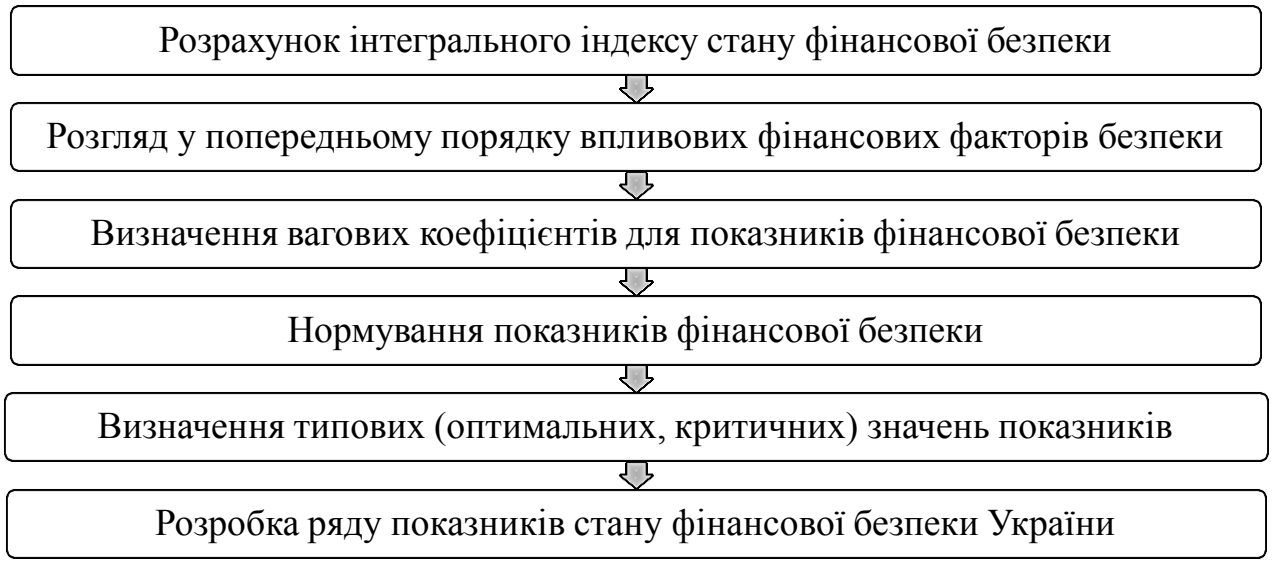

Рис. 2.2 Етапи оцінки фінансової безпеки

Джерело: побудовано автором за даними [20]

Показники стану фінансової безпеки країни – це об’єднання індикаторів стану фінансової системи, які в чисельній демонстрації викладають стадію небезпек, вони мають високу чутливість і сигнальну здатність попереджати дослідників, національних і ринкових учасників про ймовірну загрозу через зміну макроекономічних умов, вирішення управлінських проблем у фінансовій політиці. Показники, що характеризують стан економічної безпеки України, поділяються на види (рис. 2.3).

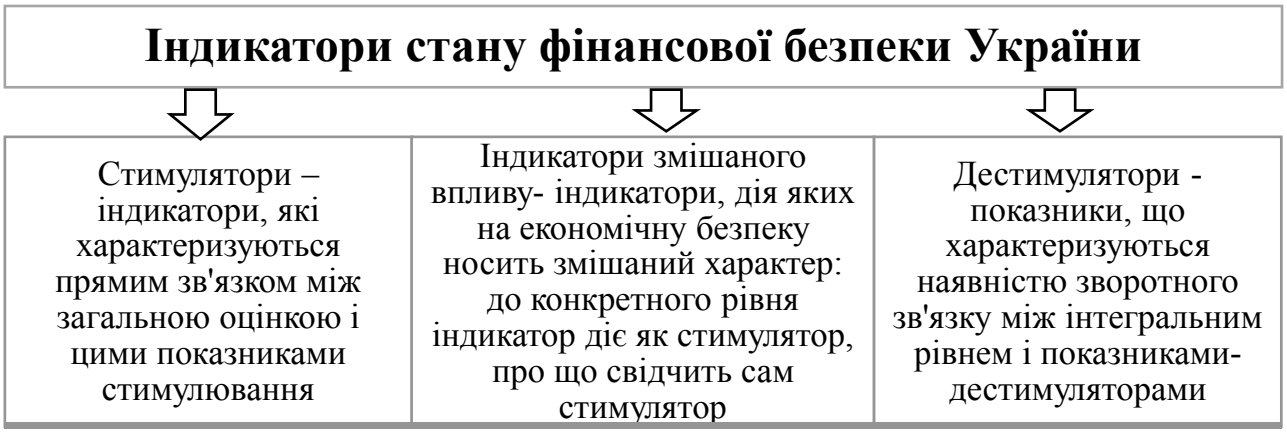

Рис. 2.3 Етапи оцінки фінансової безпеки

Джерело: побудовано автором за даними [20]

Таким чином, можна стверджувати, що моніторинг потенційних і реальних загроз фінансовій безпеці та усунення передумов їх виникнення дасть змогу для підвищення фінансової безпеки шляхом прийняття відповідних своєчасних дій [36], що дозволяють створити комплекс практичних заходів, з попередженням, ліквідації та мінімізації кризових явищ у фінансово-кредитній сфері і нормалізацію грошового ринку, вдосконалення фінансової системи, оптимізації боргового навантаження країни, поліпшення інвестиційного клімату, що особливо важливо в сучасному посткризовому розвитку економіки. Здійснивши аналіз методичних підходів до оцінки стану фінансової безпеки України на наступному етапі нашої роботи, зможемо здійснити ефективну оцінку індикаторів у розрізі її окремих складових, а саме: банківської, небанківського фінансового сектору, валютної, боргової, бюджетної та грошово-кредитної систем.

2.2. Оцінка стану фінансової безпеки у розрізі її окремих складових.

Загроза фінансовій безпеці – це сукупність негативних факторів безпеки, що унеможливлюють або ж перешкоджають стабільності життєдіяльності суб'єкта господарювання чи держави в цілому та потребують здійснення дій щодо мінімізації їх впливу органами управління фінансами та іншими суб'єктами фінансової безпеки шляхом здійснення превентивних заходів. Внаслідок загрози виникає небезпека, яка характеризується деструктивними граничними змінами у фінансовій системі, спричиненими реальними втратами від загрози.

Оцінка фінансової безпеки на національному рівні наразі здійснюється відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунок рівня економічної безпеки України [5]. На їх основі розраховується інтегральний показник фінансової безпеки, який також поділяється на 6 складових.

Оцінка фінансової безпеки здійснюється за системою показників. Крім того, вже згадана методика визначає не лише назви показників, які можуть стимулювати та негативно впливати на відповідну безпеку, а й їх порогові значення (рис. 2.4):

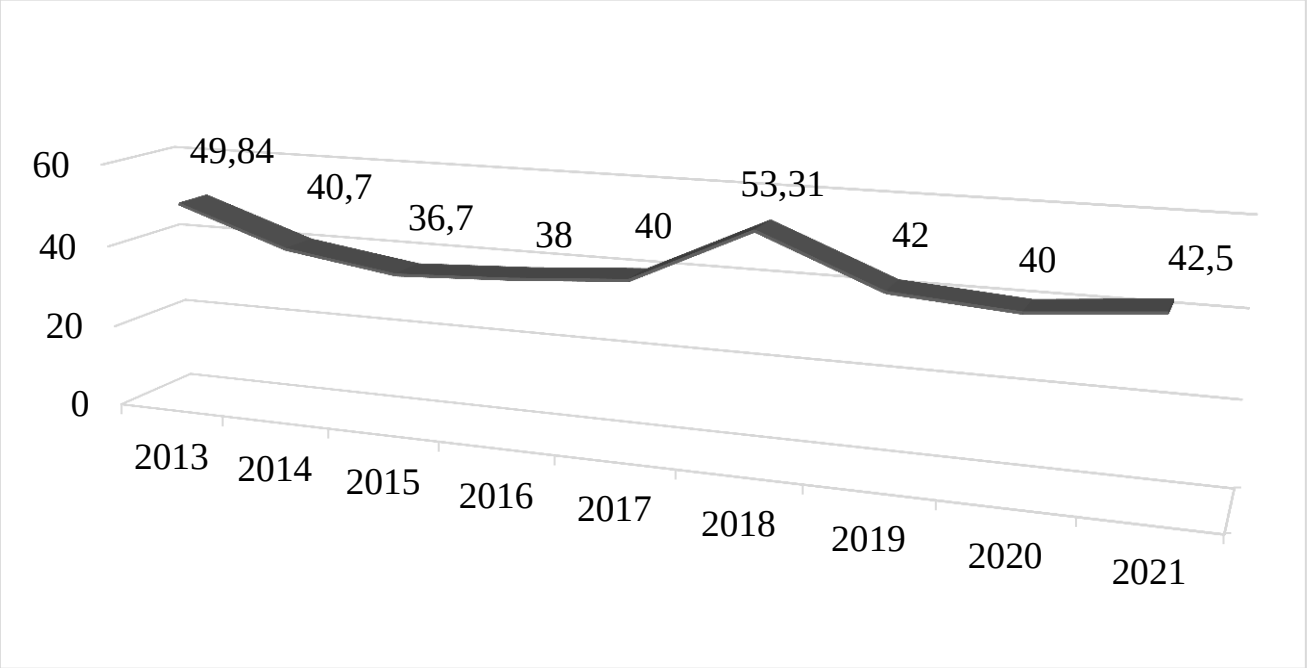

Рис. 2.4 Динаміка рівня фінансової безпеки України за 2013 – 2021 р.р., %

Джерело: побудовано автором за даними [29]

Протягом аналізованого періоду спостерігається низький рівень фінансової безпеки України, що є негативною тенденцією. Станом на 2021 рік значення 42,5%, що є вищим показником за останні 3 роки, але не свідчить про покращення фінансового стану держави.

Можемо умовно розділити зони в яких перебувають показники фінансової безпеки, то від 0-20 % - абсолютно небезпечна зона для фінансової безпеки держави; 20-40% - критична зона; 40-60% - небезпечна зона. Так, протягом досліджуваного періоду показники перебували переважно в небезпечній зоні, винятком є 2015-2016 роки, де їх показник становив на рівні критичної зони. Знаходження рівня в небезпечній зоні є негативним і потребує однозначного вдосконалення.

У сучасних умовах глобальним викликом фінансовій безпеці бізнесу та держави в цілому є пандемія COVID-19, яка є каталізатором реальних і потенційні загрози з максимальним рівнем впливу на фінансовий стан та фінансові результати суб'єктів господарювання, проте на даний час ще більшим викликом виступає війна, яка досить негативно впливає на всі сектори економіки, і фінансова безпека не є винятком. Тому реальною передумовою формування фінансової безпеки України, є розроблення дієвих напрямків для протидії реальним і потенційним загрозам в сучасних умовах.

Наступним, на нашу думку, є доцільним провести оцінку фінансової безпеки через призму її основних складових. Так, першим складовим елементом виступає банківська безпека. За допомогою даних, висвітлених Національним банком України, намагались звертати увагу на всі чинники, які тим чи іншим чином безпосередньо впливають на зміну індикаторів. Тому, що дестабілізуюча зміна хоча б одного із досліджуваних факторів викликає негативні наслідки для оцінки стану безпеки (табл. 2.2)

Таблиця 2.2

Абсолютні значення індикаторів стану безпеки банківської системи в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	52,85	48,34	41,00
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	115,02	90,67	70,34
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	43,24	38,08	35,55
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,76	4,1	3,9
Рентабельність активів, %	1,69	4,26	2,44
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	93,52	94,35	86,82
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	44,5	49,3	60,75

Джерело: розраховано на основі даних [16],[10],[50].

За даними таблиці, можемо побачити, що безпека банківської безпеки включає в себе сім важливих індикаторів. За першим індикатором протягом досліджуваних років спостерігаємо тенденцію до зменшення і станом на 01.01.2021 він 41%, що на 7,34% менше за минулий рік. Опираючись на Методичні рекомендації, в яких встановлено оптимальний рівень показника - 2%, та критичний - 7% і вище. Тому за обрахунками проте даний індикатор знаходиться в критичному рівні. Аналізуючи отриману тенденцію, можемо сказати, що для стабілізації рівня заборгованості за кредитами, доцільним є розробка та впровадження якісної та ефективної політики в банківських установах.

Щодо другого показника, то його оптимальним значенням є рівень від 90 до 100%, критичним в свою чергу є розмір індикатора, що дорівнює менше 50%. За досліджуваний період 2019-2021 рр. співвідношення банківських кредитів та депозитів коливається в середніх значеннях, проте спостерігається тенденція до зниження. Якщо порівняти 2021 рік з аналогічним періодом 2019 року, то відповідний показник втратив 44,68 в. п., зокрема скоротився майже в половину. На нашу думку, якщо в майбутньому не будуть вжиті всі необхідні заходи на покращення рівня цього показника, то результатом стане наявність

великої кількості загроз для стабільного функціонування для банківської системи.

Для третього показника, зокрема частки іноземного капіталу у статутному найоптимальнішим значенням є в межах від 15 до 25%. Якщо показник, буде знаходитись в цих граничних відсотках, то остерігатиметься баланс, а також не втрачатимуться всі інтереси національної валюти. Нами було продемонстровано, що протягом останніх трьох років даний показник є вищим за 25 %, тому він перебуває в критичному стані. Так, як спостерігається його зменшення, то доцільним для швидкого досягнення оптимального рівня продовжувати впровадження в дію низки заходів, що сприятимуть збільшенню частки національного капіталу.

Для індикатору співвідношення довгострокових депозитів до кредитів у Методичних рекомендаціях оптимальним значенням є значення на рівні до 3%. Досліджуваний показник безпеки банківської системи України є близьким до оптимального, проте вищим чим необхідно, на нашу думку це є результатом низької довіри населення до банківських інститутів. Цікавим є праця А. Полторака [48], який проаналізував, що оптимальне значення показника спостерігається лише в 2013 році, і становив 1,76%. За даними нашої таблиці за останні 3 роки показник сягає 4%.

Дослідження наступного індикатору, дає інформацію про рентабельність активів. В 2019 році він становив 1,69%, що є близьким до норми, адже оптимальне значення - 1-1,5%. В наступних роках він збільшився і в 2021 році вже становив останні 2,44%. Проте найгіршим було значення зафіксоване у 2020 році, яке досягло рівня вище 4%.

Для шостого індикатору оптимальним є рівень 1. Протягом 2019-2020 років він є на відповідно високому рівні – 94%, проте в 2021 році він зменшився на 7 в.п. та становив 87%. Таким чином, на нашу думку співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань не є критичним, що безперечноє результатом ефективності виконання зобов’язань.

Останній індикатор характеризує наявну частку активів п'яти найбільших банків у загальних активах банківської системи України та включає в себе ті банківські установи, що відповідно до рейтингом за 2021 році отримали лідируючі місця за класифікуючою ознакою - розміру активів. Так перше місце зайняв Приватбанк, розмір його активів склав 386,9 млрд грн, друге місце належить Укрексімбанку з активами в сумі 192,5 млрд грн, третє відповідно Укргазбанку - 142,7 млрд грн, четверте - Райффайзен Банк Аваль (111,5 млрд грн) та п’яте Альфа-Банк (97,5 млрд грн), що в цілому становить 60% усіх активів банків України.

Таблиця 2.3

Нормовані значення індикаторів стану безпеки банківської системи в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	0,03	0,03	0,03
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,93	1,0	1,0
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,31	0,48	0,58
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	0,16	0,15	0,15
Рентабельність активів, %	0,92	0,99	0,62
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,92	1,0	0,3
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,19	0,41	0,20

Джерело: розраховано на основі даних [24] та таблиці 2.2.

Досліджуючи велику кількість праць науковців, ми дійшли висновку, що переважна більшість дотримується думки, що ключовим формуючим елементом економічної системи в країні є банківська система, також та демонструє її реальні результати діяльності [41].

Таким чином даний сектор економіки в порівнянні з усіма має найбільший вплив на безпеку економічної системи. На даний час постійно відбуваються процеси змін у механізмі функціонування банківської діяльності,

результатом якого є нестійка ситуація. Підводячи підсумок по індикаторам першої складової фінансової безпеки, можемо зауважити, що з семи факторів чотири з них знаходяться в критичному стані (додаток В). Зокрема це частка протермінованості заборгованості за кредитами до загального обсягу кредитів, наданих банками резидентам України, іноземний капітал у частині статутного капіталу банків, рентабельність активів банківських інститутів та співвідношення довгострокових кредитів та депозитів. У зв'язку з результатами дослідження необхідним є розробка дієвого плану оптимізації.

Другим досліджуваним сектором для отримання достатньої інформації про стан фінансової безпеки є небанківський фінансовий сектор. В Україні він досить розгалужений та диференційований, проте ми виокремили чотири основні та взяли їх для подальшого аналізу. Вибір зумовлений тим, що саме ці чинники в цілому демонструють рівень захищеності та ступінь проникнення небанківського сектора в життя громадян (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Абсолютні значення індикаторів стану безпеки небанківського фінансового сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	01.01.2021 р.
Рівень проникнення страхування, %	1,39	1,27	1,25
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,00	0,12	0,05
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (- 10 відсотків)	1,00	1,00	1,00
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	13,84	12,87	12,44

Джерело: розраховано на основі даних [16],[10],[50].

Проведемо аналіз першого показника - рівень проникнення страхування. Для його розрахунку потрібно визначити обсяг залучених страхових премій у співвідношення до ВВП, та становить 1,3% протягом досліджуваного періоду,

зокрема «non-life» – 1,2%. Цікавим для порівняння є зарубіжний досвід, так у Європі він визначається на рівні 5,0%, а середній показник у світі – 6,1%. Щодо країн, то світовими лідерами за класифікацією цієї ознаки є Великобританія, Японія та Франція [21].

Варто зауважити, що вітчизняний страховий ринок характеризується незначними обсягами активів та рівнем споживання страхових послуг. На його розвиток значний вплив має рівень життя населення, тому такий вид страхування як добровільне не є поширеним серед населення, адже наявний дефіцит коштів. Тому, щоб оптимізувати функціонування ринку страхових послуг, то потрібно брати до уваги переважну більшість показників, що стосується рівня життя населення [1].

Щодо другого індикатору, то він знаходиться майже на нульовому рівні протягом досліджуваних років та найбільшим є в 2020 році і становить 0,12%, тобто рівень капіталізації лістингових компаній, перебуває в критичному становищі.

Наступний показник, а саме рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи за останні три роки не зазнав значних змін відносно стану безпеки небанківського сектору та перебуває на однаковому рівні - 1,0%.

Останнім досліджуваним нами індикатором стану безпеки небанківського фінансового сектору є частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній, без врахування страхування життя, до сукупних надходжень валових страхових премій. Так, у період з 2019 по 2021 рік, за визначеними ознаками лідируючі позиції належать таким страховим компаніям як [16]:

- Страхова група ТАС (2026920 тис. грн), приріст становить – 11,67%;
- Оранта (958164 тис. грн) – 4,85%;
- УПСК(786590 тис. грн) – 7,6%.

Частка цих страхових компаній в загальному обсязі надходжень постійно зростає. Така тенденція зумовлена тим, що одним із факторів є значне

зменшення страховиків на ринку, так станом на 01.08.2022 на ринку провадило свою діяльність 141 страхова компанія (129 non-life та 12 life) в порівнянні з минулим роком 152 non-life та 13, що спеціалізуються на страхуванні життя, в свою чергу найбільші страховики випереджають нових.

Таблиця 2.5

Нормовані значення індикаторів стану безпеки небанківського фінансового сектору в Україні в період з 2018-2020 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	0,28	0,25	0,25
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,01	0,00	0,00
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	0,80	0,80	0,80
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	0,68	0,74	0,77

Джерело: розраховано на основі даних [24] та таблиці 2.4

Якщо досліджувати нормовані значення то також, можна зробити висновок, щодо перебування всіх індикаторів стану безпеки небанківського фінансового сектору так само як і попередньо досліджуваного банківського сектору за досліджуваний період в межах критичного стану. (додатки Г). Це є дуже негативним, та спричиняє загрозу фінансовій системі загалом. Тому дуже важливим завданням уряду в післявоєнний період розробити більш нову адаптовану систему, під усі інші сфери суспільно-економічної діяльності. Можливим є застосування в методичних рекомендаціях закордонного досвіду провідних країн, які на своєму прикладі змогли вивести небанківський фінансовий сектор на новий значно прогресивніший та якісніший рівень.

Третім сектором фінансової безпеки виступає боргова безпека, яка розглядається як оптимальне співвідношення між внутрішніми й зовнішніми позиками з урахуванням сукупної величини державного боргу та вартості

обслуговування його ключових складових. А також забезпечує одночасне регулювання та контроль за недопущенням критичного накопичення боргового тягаря [24].

Тобто в загальному, для аналізу ми будемо використовувати показники зовнішнього та внутрішнього боргу перед іншими організаціями, інститутами та державами. Протягом трьох досліджуваних років зовнішній борг становить 59,1 % , проте варто зауважити, що станом на травень 2022 року цей показник досягнув просто критичного рівня 89,16% від сумарної величини державного боргу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Абсолютні значення індикаторів стану боргової безпеки в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	52,3	52,38	51,9
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП	87,8	78,5	71,6
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	15,2	17,8	16,6
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	571	568	562
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	18,15	20,78	22,9

Джерело: розраховано на основі даних [16],[10],[50].

Щодо нормованих значень, (табл. 2.2.6) то кожна країна розраховує для себе окремо, саме за цими індикаторами відбувається оцінка можливості погашення боргу в найоптимальніший час, максимальної ефективності боргових ресурсів та перетворення їх в активи, які будуть сприяти розвитку економіки країни. В порівнянні з іншими розвиненими країнами, де показник зовнішнього боргу становить не більше 40-45%, то в Україні ця ситуація

набуває критичного рівня (додатки Д). Що стосується показників державного внутрішнього боргу, то вони є співставними [27].

Тому, щоб стабілізувати питання погашення державного боргу Міністерство фінансів України кожні три роки розробляє середньострокову стратегію управління державним боргом, адже ще з від часів становлення незалежності воно є досить складним та проблемним. Так відповідно до цієї стратегії, що була розрахована на 2021-2024 рр. зазначено такі головні завдання щодо управління боргом: [8]:

1. Збільшення частки національної валюти в державном боргу.

2. Продовження середнього терміну до погашення та забезпечення поступового процесу повернення коштів з державного боргу.

3. Додаткове залучення довгострокового фінансування на пільговій основі.

4. Продовження плідної співпраці та підтримки міцних взаємовідносин з інвесторами та розроблення процесу вдосконалення політики управління державним боргом.

Таблиця 2.7

Нормовані значення індикаторів стану боргової безпеки в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	0,35	0,35	0,36
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП	0,16	0,18	0,20
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	0,12	0,12	0,13
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	0,22	0,53	0,54
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	0,18	0,21	0,24

Джерело: розраховано на основі даних [24] та таблиці 2.6

Дуже важливим в управлінні боргом, є показник його відношення в розрізі валют. За статистикою на кінець 2022 року, державний борг у національній валюті становить всього 37%, а в таких валютах як доларах США, євро та японські єни - 63% [27].

Четвертим складовим елементом структури фінансової безпеки виступає бюджетний сектор, який згідно Методичних рекомендацій [24] визначається як такий його стан, при якому виконується умова гарантування стабільності, платоспроможності та фінансової стійкості публічних фінансів, які активно використовуються урядом держави для ефективного виконання покладених на них завдань та функцій.

Для дослідження бюджетної безпеки, аналіз проводиться за допомогою чотирьох основних індикаторів, які найбільше показують основну специфіку її функціонування та впливу бюджетної політики (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Абсолютні значення індикаторів стану безпеки бюджетного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-1,66	-2,09	-2,01
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, %	-0,21	-0,67	-1,17
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % ВВП	33,28	31,15	30,4
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	37,84	47,12	51,4

Джерело: розраховано на основі даних [16], [10],[50].

Саме відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП належать до таких надзвичайно важливих показників не тільки для бюджетної безпеки, але й для всієї фінансової системи та впливає на ключові макроекономічні фактори. За його допомогою можна проаналізувати

ефективність та дієвість провадження фіскальної політики держави, її вплив на загальний фінансовий стан та на сукупні обсяги внутрішнього попиту. В період з 2020 по 2021 рр. індикатор перебуває в хорошому стані, адже коливається оптимальних межах цього показника від -2% до 3%, але у 2019 році є нищим, та перебуває в критичному рівні.

Наступний індикатор є загальноприйнятим для всіх країн світ, в яких виступає необхідність в кредитуванні Міжнародного валютного фонду на програми розвитку або ж інші цілі. Оптимальним є максимальне приближення досліджуваного індикатору до 0. В разі виникнення можливих відхилень, відбувається діяльність з досліджень причин їх виникнення та розглядається, чи не стане в майбутньому це проблемою для отримання кредитних ресурсів. Так, за даними таблиці можемо побачити, що в 2021 році значно погіршився відсоток в порівнянні з минулими досліджуваними періодами.

Третій досліджуваний показник дає можливість провести аналіз ступеня централізації фінансової системи та перерозподілу фінансових коштів за допомогою державної системи фінансів на економічні одиниці. Оптимальним значенням рівня перерозподілу ВВП через зведений бюджет коливається в межах від 25 до 28%. Так за отриманими результатами, можемо стверджувати, що показник знаходиться на китичному рівні протягом усіх досліджуваних років. Найкращий з трьох показників прослідковується в 2021 році, та має тенденцію до зниження, що є позитивним фактором.

Останнім індикатором стану бюджетної безпеки України виступає відношенням обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до надходжень державного бюджету. Протягом 2019-2021 років в Україні даний показник постійно зростає, і в 2021 році становить 51,4%, це є дуже поганим фактором. Адже перевищення рівня боргу більше чим на 16% вже сигналізує про критичний стан, в нас же він перевищує норму в три рази, дана ситуація з кожним роком все погіршується, особливо в умовах військових дій. Тому дуже важливим є розробка та впровадження ефективних дій та заходів щодо його оптимізації.

Провівши дослідження усіх показників стану безпеки бюджетного сектору (табл. 2.2.7-2.2.8 та додаток Ж) можемо підсумувати, що лише два перші індикатори є задовільними та мають оптимальний рівень. В свою чергу такі індикатори як рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет та відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету %, перебувають в незадовільному стані та потребують швидкого та ефективного реагування, та розроблення плану оптимізації на короткостроковій та довгостроковій перспективі, яка має бути побудована із залученням таких заходів, як посилена співпраця з інвесторами, розширення взаємодії з МФО та закордонними державами для отримання пільгового фінансування, а також активної роботи уряду, що активізувала б підвищення рейтингу України у ролі позичальника [45].

Таблиця 2.9

Нормовані значення індикаторів стану безпеки бюджетного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	1,0	1,0	1,0
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, %	0,96	1,0	1,0
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % ВВП	0,57	0,72	0,77
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	0,08	0,07	0,06

Джерело: розраховано на основі даних [24] та таблиці 2.8

Ще одним важливим сектором фінансової безпеки виступає валютна безпека. Згідно вже неодноразово згадуваних нами Методичних рекомендаціях [15], вона характеризується як такий стан курсоутворення, за якого забезпечується висока довіра населення до національної грошової одиниці,

створюються найкращі з можливих умов для поступального розвитку національної економіки, збільшенням іноземних інвестицій, інтеграцією до світової економічної системи, а також захистом від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів на міжнародних валютних ринках [24].

Для нашого дослідження, в основі розрахунку валютної безпеки було запропоновано шість ключових індикаторів, які характеризують її стан і рівень захищеності валютного ринку та усіх його учасників.

Таблиця 2.10

Абсолютні значення індикаторів стану безпеки валютного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	102,27	100,32	101,76
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	-0,022	-0,056	-0,123
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	3,5	3,8	2,9
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків, %	42,8	40,1	41,3
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США, млрд. доларів США	-1,5	-1,2	-1,1
Рівень доларизації грошової маси, %	29,2	28,8	29,1

Джерело: розраховано на основі даних [16],[10],[50].

Розпочнемо з першого індикатору, а саме індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США. За даними таблиці 2.2.9, можемо побачити, що протягом цих трьох років він коливається в тих самих значеннях та перебуває у своїй допустимій нормі. Проте варто зауважити, що на сучасному етапі, відбувається процес знецінення національної валюти, що в наслідку призводить нестабільності у всіх інших сферах фінансової безпеки, зокрема банківський сектор.

Також, через процес, який ми щойно зазначили, наступний досліджуваний індикатор - різниця між форвардним і офіційним курсом гривні,

який протягом перебуває в критичному рівні. Це викликає порушення, виникають у валютній безпеці, які в майбутніх періодах буде досить складно відновити.

Рівень третього індикатору також коливається в 2,9-3,5, при оптимальному значенні для даного показника – 5. Тому можемо сказати, що валові міжнародні резерви України, які визначаються у місяцях імпорту є критичними.

Наступним важливим індикатором валютної безпеки є частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, одразу зазначимо, що його оптимальне значення на рівні 20%. Проте в Україні протягом досліджуваного терміну значення є значно вищими та найвищим є 42,8% в 2019 році. Тобто стан є критичним та вимагає термінових дій збоку уряду.

Різниця купленої та проданої валюти у населення виступає п’ятим індикатором стану валютної безпеки. Він має задовільний стан за досліджуваний період, адже оптимальним є на рівні 0, а також це пояснюється тим що обсяг купленої валюти перевищує проданої. Проте заходи щодо оптимізації значень є необхідними.

Шостим індикатором є рівень доларизації грошової маси і його оптимальне значення становить не більше 15%, а перевищення рівня 30% стає критичним. В Україні даний показник перебуває на межі та досягає майже критичного становища, що безумовно є негативним для фінансової системи загалом.

Таблиця 2.11

Нормовані значення індикаторів стану безпеки валютного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	1,0	1,0	1,0
Різниця між форвардним і офіційним	0,99	1,0	1,0

курсом гривні, грн			
Валові міжнародні резерви України	0,85	0,63	0,76
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків, %	0,46	0,52	0,49
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США, млрд. доларів США	0,85	0,97	0,95
Рівень доларизації грошової маси, %	0,25	0,28	0,26

Джерело: розраховано на основі даних [24] та таблиці 2.10

Про недосконалість та значні проблеми усієї валютної системи свідчать нормовані значення валютної безпеки (табл. 2.2.10 та додаток К). Ключовими проблемами є низька довіра громадян до національної валюти. Без підвищення довіри, цей фактор буде не ефективним при здійсненні заходів мінімізації ризиків впливу інших факторів. Варто зауважити, що досягнення поставлених цілей є можливим лише у довгостроковому періоді, якщо зважати на попередній досвід з реалізацією цих заходів в короткостроковому періоді.

Останньою складовою фінансової безпеки держави виступає безпека грошово-кредитного сектору. Користуючись Методичними рекомендаціями, можемо так охарактеризувати її сутність, як такий стан при якому гарантується доступність кредитних ресурсів в достатніх сукупних обсягах усім суб'єктам для успішного функціонування та економічного зростання національної економіки [24]. Для аналізу ми використовували шість індикаторів безпеки грошово-кредитного сектору. Її складовими є частка готівкової маси, процентних ставок вже наданих кредитів та депозитів, частки споживчих кредитів і т.д.

Першим індикатором є питома вага готівки поза банками в сукупному обсязі грошової маси. Вона розраховується на основі таких грошових агрегатів як $м_3$ та $м_0$. За даними таблиці (табл.2.2.11) в досліджуваний період значення даного показника знаходиться майже на одному рівні, та становить в середньому 27%, це є негативним чинником, адже майже третина готівкових коштів обертається поза банківськими установами та в свою чергу контролюється відповідними інституціями. Відносно найкращий показник був в 2019 році та становив 28,46%.

Для наступного індикатору оптимальним значенням є 3-4 в.п. В період 2019-2021 року значення різниці між процентними ставками за кредитами та депозитами знаходиться на рівні 7-8 в.п, він є задовільним, навіть блищим до оптимального, адже небезпечним рівнем можемо вважати значення більше 11 в.п.

Таблиця 2.12

Абсолютні значення індикаторів стану безпеки грошово-кредитного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	28,46	26,72	27,89
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	6,2	5,5	7,5
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	7,9	7,6	7,2
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	7,2	10,42	12,9
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	22,5	23,1	22,3
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	17,0	17,1	17,5

Джерело: розраховано на основі даних [16],[10],[50].

Третій показник характеризує середньозважену відсоткову ставку за кредитами, що надавались депозитними корпораціями за виключенням НБУ в національній валюті, відносно індексу споживчих цін. Його безпечний рівень для грошово-кредитної системи визначається в діапазоні 3-5 в.п. За досліджуваний період в Україні його значення досягає 7,2 в.п., що однозначно є перевищенням оптимального показника. Якщо порівнювати 2021 рік з 2019,

значення є меншим на 0,7 в.п., тобто потрібно продовжити проведення політики стабілізації економіки.

Частку споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів виступає четвертим індикатором безпеки грошово-кредитного сектору. Його оптимальне значення відповідно до Методичних рекомендацій [24] коливається в межах 5 - 9%. За отриманими результатами, лише в 2019 році показник мав значення 7,2% та перебував в нормованому стані, проте в наступних періодах збільшувався та вже у 2021 р. 12,9%. Це не є критичним станом, який встановлений на рівні 21%, проте зважаючи на таку тенденцію варто вже розпочати запроваджувати заходи до покращення аналізом попередніх років, для мінімізації можливих відхилень.

Наступний індикатор характеризує питому вагу довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів скорегованим на курсову різницю. Протягом трьох років його значення в середньому становить 25%, при тому що нормоване значення становить 60%, а критичне розпочинається з -25%, тобто індикатор перебуває в задовільному стані. Це зумовлено тим, що частка наданих кредитів в іноземній валюті досить значимо перевищує сукупну кількість в національній валюті.

Таблиця 2.13

Нормовані значення індикаторів стану безпеки грошово-кредитного сектору в Україні в період з 2019-2021 рр.

Індикатор.	Станом на:		
	01.01.2019 р	01.01.2020 р	01.01.2021 р.
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	0,46	0,53	0,48
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	0,58	0,70	0,50
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в	0,71	0,74	0,78

національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів			
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	0,66	0,75	0,89
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	0,18	0,18	0,18
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	0,18	0,17	0,17

Джерело: розраховано на основі даних [24],та таблиці 2.12

Останнім показником стану безпеки грошово-кредитного сектору в Україні виступає сукупний обсяг вивезених фінансових ресурсів за кордон. Враховуючи те, а нормоване значення не повинно перевищувати 1 млрд. доларів США, а критичний рівень розпочинається з 15 млрд. доларів, вважаємо що він перебуває за межами норми та дуже негативно впливає на фінансову безпеку загалом. За оптимального значення він перевищує норму в сімнадцять разів, що є просто недопустимим для країни, метою якою виступає досягнення високого рівня фінансової безпеки (додаток Л).

Отже, проведення аналізу стану фінансової безпеки у розрізі її окремих складових, а саме: банківський сектор, небанківський фінансовий сектор, валютний сектор, бюджетний сектор, грошово-кредитний сектор, борговий сектор, надало можливість комплексно оцінити всі показники та виділити основні важливі напрямки для вживання оптимізаційних заходів, де рівень був критичним. Також варто підкреслити, що поки всі індикатори не будуть знаходитись в межах нормованих значень, які чітко зазначені в Методичних рекомендаціях [24], досягнення ефективного розвитку фінансової безпеки в цілому є неможливим, через те що відхилення одного індикатора впливає на інший, тому приведення показників до необхідного рівня є першочерговим завданням. Більш детально визначити заходи, що допоможуть зміцнити стан фінансової безпеки дослідимо в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3.
ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасна світова фінансова криза, тригером якої стало запровадження безпрецедентних адміністративних обмежень для боротьби з пандемією COVID-19, а в нашій країні ще й війна породжує низку небезпек у фінансовій сфері, які сильно впливають на стан економіки країни, окремих регіонів і суб'єктів господарювання. У таких умовах актуалізується проблема розробки та реалізації адекватних заходів забезпечення економічної та фінансової безпеки суб'єктів усіх рівнів управління, обґрунтованість яких прямо залежить від ефективно організованої оцінки їх економічної та фінансової безпеки.

Для забезпечення фінансової безпеки на належному рівні необхідним є застосування процесу оптимізації головних індикаторів її складових. За допомогою проведеного дослідження можна стверджувати, які саме показники потребують удосконалення або ж зовсім виникає необхідність у розробці нової концепції розвитку. Важливим є врахування всіх індикаторів для досягнення максимально високого та дієвого ефекту [4]. Також оцінка фінансової безпеки є дуже вагомою у макроекономічному сенсі, зокрема якщо стосується питання прийняття стратегічно-важливих управлінських рішень щодо попередження або мінімізації загроз та постійне функціонування виваженої монетарної та фіскальної політики.

На думку О. Калініченко та В. Лесюк [40] одним із першочергових заходів щодо гарантування фінансової безпеки в Україні має стати розробка стратегії розвитку банківської системи та грошово-кредитної політики, які б чітко характеризували основні цілі діяльності Національного банку України у сфері розвитку зазначених систем, а також ключові методи, механізми та інструменти управління банківським бізнесом.

Основними цілями стратегії грошово-кредитної політики повинні бути наступні:

- досягнення стабільності валютного курсу та цін, за допомогою використання інструментів монетарної політики та валютної політики;

- заборона фінансування державного бюджету завдяки погашенню ОВДП;

- уніфікований підхід щодо політики рефінансування комерційних банків;

- деякі обмеження для банків у використанні в кредитних операціях іноземної валюти, також це стосується касових операцій суб'єктів підприємницької діяльності та населення;

- суттєве зменшення готівки в обігу в країні.

Головними напрямками у розвитку банківської системи, можна виокремити такі:

- розробка дій для створення спеціалізованих банків розвитку та поступового поширення по всій території України;

- квотування присутності зарубіжного капіталу в банківській галузі, особливо це стосується капіталу країни-агресора,

- підтримка системно важливих банків, а також розвиток кредитування реального сектору економіки.

Щодо останнього пункту, то протягом останніх трьох років спостерігається стійка тенденція до зниження довгострокового кредитування. Це зумовлено стабільно високою обліковою ставкою НБУ, зростання рівня інфляції та зменшення ресурсної бази банківських установ, адже існує взаємозв’язок між підвищенням інфляції в країні та зменшенні частки кредитів у кредитному портфелі банків [35].

Забезпечення належного рівня безпеки банківського сектору України потребує прийняття сукупності заходів у частині вдосконалення нормативно-правового законодавства у сфері банківського нагляду, заходах стратегічного й тактичного планування, а також схеми антикризового управління. Доцільним буде запровадження ризик-орієнтованого нагляду за банківськими інститутами, проведення періодичного стрес-тестування, створення бридж-банку, ці дії будуть сприяти зменшенню внутрішнім та зовнішнім загроза та підвищенню рівня фінансової безпеки [42]. Проте варто підкреслити, що вдосконаливши

безпеку банківської системи не буде ефективним без відповідного вдосконалення економічної безпеки держави в цілому та обов'язкової взаємоузгодженості між монетарною та фіскальною політики.

Ще одним важливим індикатором фінансової безпеки держави є рівень стабільності і конвертованості національної грошової одиниці. Досягнення цього буде можливим завдяки функціонуванні досконалого валютного законодавства, наявністю достатніх резервів НБУ, провадження ефективної валютної політики урядом держави [53]. Підтримка стабільності національної валюти, контроль за джерелами надходження зарубіжної валюти до держави та шляхами її використання, можливості вільного доступу до купівлі цієї валюти на ринку, проведенню політики курсоутворення через встановлення «плаваючого» режиму валютного курсу набувають особливо важливого значення для ефективності економіки.

Ще одним із найважливіших напрямів реалізації фінансової стратегії у сфері валютно-курсової безпеки України є здійснення заходів протидії процесу доларизації грошово-кредитного сектору держави [49]. Масове виведення капіталу за кордон набуло загрозливих масштабів це виступає свідченням недовіри його власників до банківської системи держави. Джерелом такого капіталу переважно виступає перерозподіл державного майна, неповерненні кошти від виручки за продукцію з експорту, незаконне ухилення від сплати податків та різні спекуляції з фінансовими операціями.

Тому, з одного боку, необхідним є посилення відповідальності за приховування прибутків за кордоном, проте з іншого боку це є неефективним без створення діючих законодавчих умов для легалізації цього капіталу, що вивозиться з країни [38].

Фінансові вливання масштабних розмірів в національну економіку є основним методом подолання кризи в багатьох розвинених країнах. О. Галицький [25] стверджує, що одним із можливих варіантів збільшення державного фінансування можливе шляхом грошової емісії. Проте вона повинна бути спрямована виключно на внутрішнє виробництво товарів і

послуг, а саме: електроенергетика, хімічна, нафтохімічна та паливна промисловість, машинобудування (авіаційна та автомобільна промисловість, залізниця, суднобудування), сільськогосподарські індустрії, металургія, легка та харчова промисловість.

Також вартує думка О. Марченко, що для гарантування фінансової безпеки України доцільними є виконання таких заходів [32]:

- розробка ефективної стратегії фінансової безпеки;

- обґрунтоване відповідно до запитів формування та оперативного виконання державного та місцевих бюджетів,

- здійснення постійного моніторингу індикаторів фінансової безпеки;

- поточний контроль за діяльністю банківської сфери та розробка стратегії щодо удосконалення її функціонування;

- зміцнення національної валюти серед громадян та за кордоном;

- контроль за виведенням капіталу з України та здійснення заходів для легалізації цього процесу;

Дослідивши думки науковців, стосовно питання зміцнення фінансової безпеки держави, можемо охарактеризувати напрямки, опираючись на проведений аналіз складових її елементів. Через те що жодна система індикаторів фінансової безпеки не досягає нормованого значення та має низку недосконалостей, у висновку призводять до нестабільності показників та виникнення загроз [34]. На нашу думку, запропоновані заходи ефективно допоможуть швидкому відновленню та зміцненню кожної із систем безпеки.

Також варто зауважити, що жоден із цих заходів (рис. 3.1) не може залишатись в початковому його стані, адже з кожним роком, зміною стратегії і політики, механізм забезпечення фінансової безпеки буде змінюватись, а також можливе виникнення проблемних питань в інших складових, які були в нормі до цього часу. Їх можна буде вирахувати за допомогою нормування.

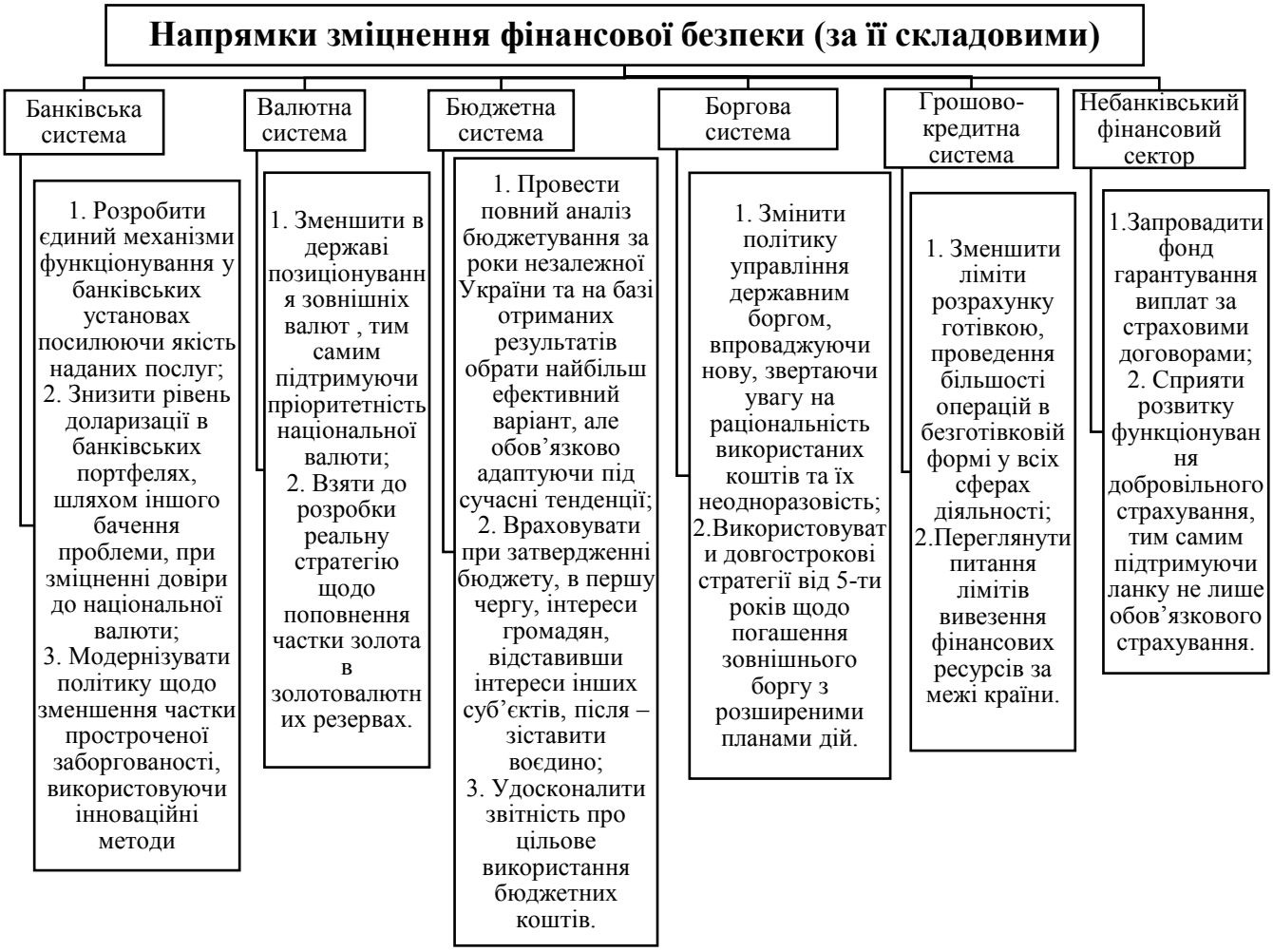

Рис. 3.1 Основні шляхи зміцнення фінансової безпеки України у розрізі її складових.

Джерело: розроблено автором за даними [22]

Запропонований підхід має на меті зміцнення рівня індикаторів та їх узгодження відповідно до політики фінансової безпеки. Що стосується розрахунку економічних показників та індикаторів безпеки, на нашу думку у період глобалізаційних процесів, активного розвитку економіки виникає необхідність здійсненні перегляду даних, вважаємо за доцільне його проводити кожні три роки, що виступає середньостроковим терміном до оцінки стану фінансової безпеки. Затверджені у 2013 році Методичні рекомендації [50] враховували пріоритетність та аналіз показників відповідно до того періоду,

тому, на нашу думку, їх актуальність на даний час втрачається та є застарілою. Підтвердженням цього є також дані Національного банку України, які вміщують в собі інші показники, відображаються у статистиці. Доцільним є вжиття комплексу таких заходів, що допоможуть відкоригувати підходи, що зазначені у Методичних рекомендаціях (рис. 3.2)

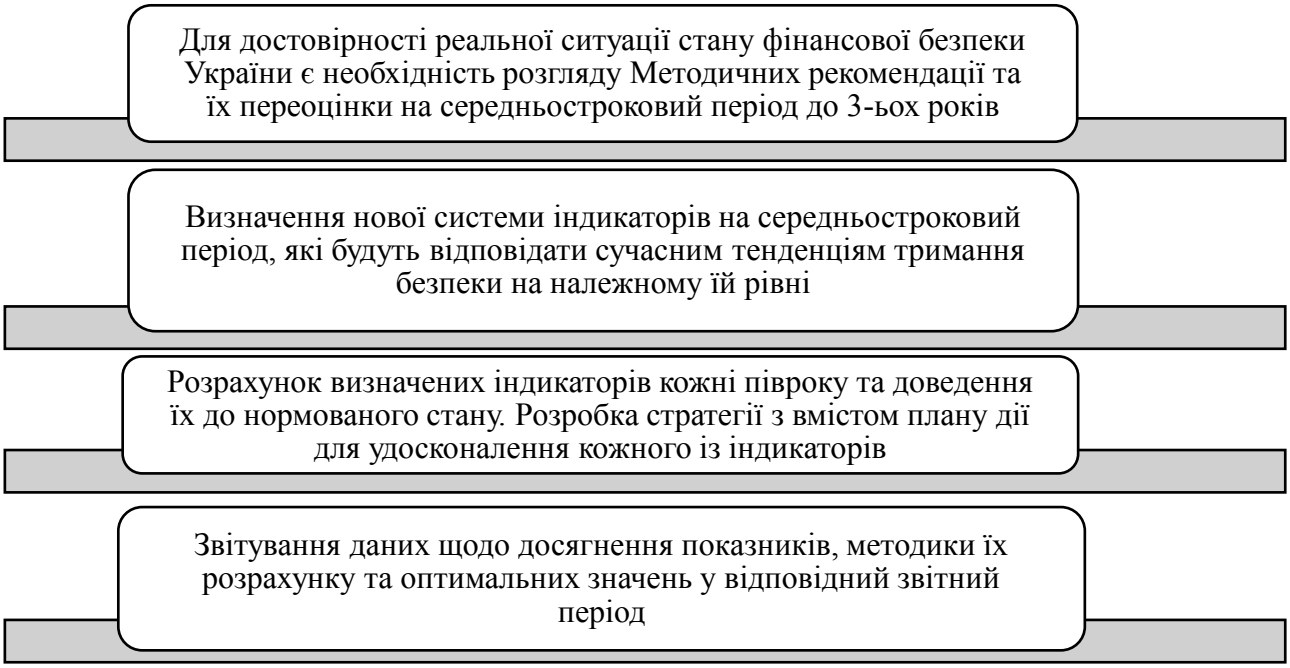

Рис. 3.2 - Заходи коригування критеріїв оцінки фінансової безпеки, зазначеними Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [23]

Джерело: розроблено автором за даними [26]

Досліджуючи запропоновані заходи, що відображені на рисунку вище, згідно аналізу існуючих Методичних рекомендацій [23] можемо сказати, що, методика розрахунку може бути уніфікованою для індикаторів, але їх перелік, на_нашу думку, вимагає переглядів та важливих змін у середньостроковому часі. Адже в сучасних реаліях зміни відбуваються надзвичайно швидко, а їх вплив є значним на економічну безпеку, зокрема фінансову. Якщо не здійснювати перегляд та коригування показників, можливе технічне упущення нових, не визначених чинників впливу на фінансову безпеку. В свою чергу,

розрахунок визначених індикаторів через кожних півроку сприятимуть їх оптимізації та виведенням до нормованого стану.

Запропоновані заходи зміцнення фінансової безпеки України сприятимуть виходу на новий значно вищий рівень фінансової безпеки держави та її політики зокрема, які зможуть ефективно функціонувати в одному тандемі, доповнювати один одного та виконувати покладені функції. Всі складові фінансової безпеки мають бути цілісними та взаємоузгодженими, адже без цього зв'язку жодна із систем не буде єдиною, результатом якого будуть значні втрати для будь-якої держави. Як вже неодноразово нами зазначалось, базисом формування держави виступає її економіка, тому дуже важливим є забезпечення безпеки усіх її складових елементів.

Отже, побудова такого механізму сприятиме становленню фінансової безпеки України, яка буде знаходитись в оптимальному її значенні, а індикатори відповідатимуть нормативам. Такий підхід сприятиме удосконаленню діючого механізму, який формує фінансову безпеку економіки України та розвитку.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження особливостей забезпечення фінансової безпеки України можна зробити наступні висновки:

1. Доцільно виділити два головних підходи до трактування сутності фінансової безпеки держави, у яких наголошується:

1) на рівні захищеності фінансових інтересів та ресурсів юридичних осіб в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків та негативних факторів;

2) на забезпеченні необхідної кількості фінансових ресурсів для максимального задоволення потреб держави, регіону, окремих суб'єктів господарювання та громадянина зокрема.

На нашу думку, фінансову безпеку можна охарактеризувати як здатність гарантувати ефективне функціонування національної економічної системи та забезпечення відповідного сталого економічного розвитку за допомогою стійкої, стабільної та незалежної фінансової системи під впливом на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що викликають загрозу фінансовій безпеці.

Фінансова безпека має свою структуру, яка змінюється під впливом багатьох сукупних економічних перетворень, що відбуваються в державі. Це досить складна багаторівнева система, яка складається з окремих підсистем, кожна з яких має свою власною логічну побудову. Виділення цих складових частин залежить від того, за яким критерієм виділяються її підсистеми та структурні елементи.

2. Ефективне запровадження науково-теоретичних домінант у практичному досвіді вимагає не лише виокремлення критеріальних вимог щодо неї, а й визначенню головних принципів управління фінансовою безпекою. Всі принципи забезпечують ефективне функціонування механізму гарантування фінансової безпеки держави та окремих його одиниць зокрема. В національній літературі у працях багатьох вчених виокремлюються принципи управління

фінансовою безпекою, які поділяються на загальні та спеціальні. Перші спрямовані більше на дотримання таких широких завдань, другі - конкретизують як відбувається діяльність з управління фінансовою безпекою держави.

3. Аналіз методичних підходів, на нашу думку, засвідчив, що найкращим є методологія, яка використовується для обрахунку рівня фінансової безпеки України і, отже, економічної безпеки як її головної складової. За даними цього методу можна отримати низку показників і їх критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне і оптимальне значення, а також процес обчислення інтегрального індексу економічної безпеки. Вони ґрунтуються на аналізі показників фінансової безпеки з метою виявлення можливих небезпек та здійснюються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України для оцінки економічної безпеки економіки України загалом і за окремим секторами. Такий підхід використовується для оцінки важливих елементів економічної безпеки для запобігання, дослідження та знешкодження потенційних та істинних загроз у фінансовому секторі.

4. Проведення аналізу стану фінансової безпеки у розрізі її окремих складових, а саме: банківський сектор, небанківський фінансовий сектор, валютний сектор, бюджетний сектор, грошово-кредитний сектор, борговий сектор, надало можливість комплексно оцінити всі показники та виділити основні важливі напрямки для вживання оптимізаційних заходів, де рівень був критичним.

5. Досліджені та запропоновані заходи щодо зміцнення фінансової безпеки. Зазначено, що методика розрахунку може бути уніфікованою для індикаторів, але їх перелік, на нашу думку, вимагає переглядів та важливих змін у середньостроковому часі. Адже в сучасних реаліях зміни відбуваються надзвичайно швидко, а їх вплив є значним на економічну безпеку, зокрема фінансову. Якщо не здійснювати перегляд та коригування показників, можливе технічне упущення нових не визначених чинників впливу на фінансову безпеку. В свою чергу, розрахунок визначених індикаторів через кожних півроку

сприятиме їх оптимізації та виведенням до нормованого стану. Основою ефективного функціонування держави виступає її економіка, а тому дуже важливим є забезпечення безпеки усіх її складових елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабаниць А. В., Гапонюк О. І., Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія. Маріуполь. 2020. 223 с. URL: http://91.250.23.215/jspui/bitstream/123456789/1746/1/upravlinnia_finansovoekonomichnoiu.pdf (дата звернення: 26.09.2022).

2. Барановський О.І. Фінансова безпека. НАН України; Інститут економічного прогнозування. К.: Фенікс. 1999. 338 с.

3. Бондаренко А. І. Механізми забезпечення фінансової безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 3. С. 107–109. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2018/24.pdf (дата звернення: 28.06.2022).

4. Бригінець О. О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 36-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_7 (дата звернення: 14.09.2022).

5. Василик О. Фінансова безпека. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 3 К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 952 с

6. Васильчишин О.Б. Шляхи підвищення рівня фінансової безпеки банківської системи України в умовах політико-економічних дисбалансів. *Гроші, фінанси і кредит.* 2016. Випуск 7. С. 221-225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_44 (дата звернення: 20.09.2022).

7. Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та інш. Моделювання економічної безпеки: держави, регіону, підприємства. Монографія. Х.: ВД «Інжек», 2006. – 240 с.

8. Гетманець О.П. Фінансово безпека, як об’єкт правового регулювання. *Підприємство, господарство і право.* 2020. № 3. С. 218-223 URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8567/38.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.09.2022).

9. Горячева К. С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства *Економіст*. 2018. №8 URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3159/1/Gorjacheva.pdf (дата звернення: 11.09.2022).

10. Дахнова О.Є., Гнідь М.В. Прогнозування рівня бюджетної безпеки України. Інфраструктура ринку, вип. №31, 2019. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/94.pdf (дата звернення: 25.09.2021 р.)

11. Економічний стан в умовах ВС. *Економічна експертна платформа.* URL: https://economics.org.ua/index.php/blog/377-economika-vv (дата звернення: 09.09.2022).

12. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К.: Київ. нац. торг.-екн. унт. 2001. 309 с.

13. Журавльова І. В. Миколайчук А. Б. Методичний підхід до моделювання фінансової безпеки регіонів України. *Бізнес Інформ.* 2012 №6 с.156-159. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-2_0-pages-99_104.pdf (дата звернення: 16.09.2022).

14. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України.* 2004. Вип. 4 (26). С. 115–120. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/22_2017/4.pdf (дата звернення: 18.09.2022).

15. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні. *Біла книга.* Національний банк України, Київ, 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 11.09.2021 р.)

16. Марченко О. М., Пушак Я. Я., Ревак І. О. Фінансова безпека держави: навч. посібник. Львів, 2020. 356 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2964/1/FinansovaBezpeka_30-04_2020.pdf (дата звернення: 19.09.2022).

17. Мельник В. В. Удосконалення методів оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів довірчого управління майном(СДУМ). *Інвестиції: практика та досвід.* 2014. No. 6. С. 123-129. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=3497&i=21 (дата звернення: 06.09.2022).

18. Миколайчук А.Б. Методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки держави в системі моніторингу. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2012. № 38. С. 32. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 15.09.2022).

19. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. К.: КВІЦ. 1999. 462 с.

20. Офіційний сайт Міністерства економіки України – *веб-сайт.* URL: http://www.me.gov.ua (дата звернення: 14.09.2022 р.)

21. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/osnovna-informacija (дата звернення: 19.09.2022).

22. Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика. Миколаїв: МНАУ, 2019. 536 с. 23.

23. Про затвердження Методичних рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29. 10. 2013 р. № 1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text (дата звернення: 14.09.2021 р.)

24. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2021-2024 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2021 р. № 1291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1291-2021-п#Text (дата звернення: 19.09.2022).

25. Романів В.В. Дорошенко Н.О. Фінансова безпека України. *Економіка, управління та адміністрування.* 2019. №4 (90). С. 230-235 URL: file:///C:/Users/HP/Downloads/193108%DA2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8 20200127.pdf (дата звернення: 20.09.2022).

26. Ситник Н. С., Васьків І. М. Фінансова безпека банків як один зі складників фінансової безпеки держави. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: *Економіка і управління.* 2018. Т. 29 (68), № 6. С. 129 – 132. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbiecon_2018_29(68)_6_29 (дата звернення: 18.09.2022).

27. Смоквіна Г.А. Фінансова безпека як стратегічна складова економічної безпеки. Вісник Одеського національного університету: зб. наук. праць. Сер.: Економіка. Одеса: Вид-во ОНУ. 2014. С. 36. URL: https://economics.net.ua/files/archive/2014/No3/30-36.pdf (дата звернення: 17.09.2022).

28. Солодовнік, Олеся О. (2021) «Основні підходи до оцінки економічної та фінансової безпеки: сутність та напрями вдосконалення». *Бізнес Інформ 2.* 6–12. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-6-12 (дата звернення: 09.09.2022).

29. Стратегія економічної безпека України на період до 2025. Указ Президента України від 11.08.2021. № 347/2021. Урядовий кур'єр від 13.08.2021. № 156 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text (дата звернення: 14.09.2021 р.)

30. Шемаєва Л. Г. Методика оцінки рівня фінансової безпеки сектору державних фінансів України. Проблеми науки. 2012. №3. С. 38-4 URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51013/07Shamaeva.pdf?sequence=1 (дата звернення: 11.09.2022).

31. Allen W. and Wood G. Defining and achieving financial stability. Journal of financial stability. 2006. Vol. 2 (2). – P. 52–57. URL: https://econpapers.repec.org/RePEc:eee:finsta:v:2:y:2006:i:2:p:152-172 (дата звернення: 15.09.2022).

32. Chentukov Y., Marena T., Zakharova O. Challenges and Threats to the Debt Security of Central and Eastern European Countries. *Środkowoeuropejskie*

Studia Polityczne. 2021. No.2. P. 135–152. URL: https://doi.org/10.14746/ssp.2021.2.8 (дата звернення: 11.09.2022).

33. Getmanenko O.O. Features of the country's financial security in terms of its integration into world economic relations. *Economy and state*. 2020. № 5. P. 203 - 207. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/34190 (дата звернення: 08.09.2022).

34. I. Shkolnyk State financial security: Comprehensive analysis of its impact *Journal of International Studies*. 2020. Vol. 13, no. 2. P. 291–309. URL: https://doi.org/10.14254/2071-8330.2020/13-2/20 (дата звернення: 19.09.2022).

35. Ivanova, O. B., Romanova, T. F., Kostoglodova, E. D., Romanov, D. G. (2017). Strategic directions of the country's ensuring financial security. *European Research Studies Journal.* XX (3B), 461 – 468. URL: https://doi.org/10.35808/ersj/801 (дата звернення: 09.09.2022).

36. Kalinichenko O., Lesyuk V. Assessment of the financial ssessment of the financial security level of Ukraine. *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17, no. 6. P. 3–12. URL: https://doi.org/10.15407/scine17.06.003 (дата звернення: 20.09.2022).

37. Khalatur S., Pavlova G., Zhylenko K. The role of some indicators of financial security in Ukraine in the context of transnationalization and national interests. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15, no. 3. P. 237–248. URL: https://doi.org/10.21511/imfi.15(3).2018.20 (дата звернення: 21.09.2022).

38. Korobtsova D.V. Legal provision of financial security of the state in martial law. *Analytical and Comparative Jurisprudence.* 2022. No. 2. P. 141–146. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27 (дата звернення: 26.09.2022).

39. Lewis D. Solomon. Financial security & personal wealth. *Transaction Publishers*. 2005. – 249 p

40. Mihus I. P., Akimova L. M., Harnyk E. A. Diagnostics of the state of financial security of Ukraine. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. No. 3(15). P.12–

18. URL: https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-3(15)-12-18 (дата звернення: 19.09.2022).

41. O. Doroshenko Informational basis of Ukrainian financial security management in conditions of sustainable development. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. 2021. Vol. 915, no. 1. P. 012035. URL: https://doi.org/10.1088/1755-1315/915/1/012035 (дата звернення: 18.09.2022).

42. O. Reznik Financial security of the state. *Journal of security and sustainability issues*. 2020. P. 843–852. URL: https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(10) (дата звернення: 20.09.2022).

43. Ramskyi, A., & Solon'ko, A. (2018). Механізм формування фінансової безпеки підприємства. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, (1), 14-20. URL: https://doi.org/10.32750/2018-0102 (дата звернення: 25.09.2022).

44. Reznik, O., Getmanets, O., Kovalchuk, A., Nastyuk, V., & Andriichenko, N. (2020). *Financial security of the state*. Journal of Security & Sustainability Issues, 9 (3), 843 – 852. URL: https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(10) (дата звернення: 20.09.2022).

45. Roch F., Uhlig H. The dynamics of sovereign dept crises and bailouts. Journal of International Economics. 2018. Vol. 114 pp.1-13. URL: https://doi.org/10.1016/j.jinteco (дата звернення: 19.09.2022).

46. S. Onyshchenko. Analysis of threats spread of Ukraine financial security. *Економіка і регіон Науковий вісник*. 2020. No. 4(79). P. 85–94. URL: https://doi.org/10.26906/eir.2020.4(79).2189 (дата звернення: 19.09.2022).

47. T. Ponomarenko. Banking security of Ukraine: current state and ways to improve. *Banks and Bank Systems*. 2018. Vol.13, no. 2. P. 77–88. URL: https://doi.org/10.21511/bbs.13(2).2018.07 (дата звернення: 19.09.2022).

48. The State of Financial Security 2020: A Framework for Recovery and Resilience. URL: https://www.citigroup.com/citi/foundation/data/The-State-of-Financial-Security-2020-1.pdf?ieNocache=116/IdaRademacher (дата звернення: 21.09.2021 р.)

49. V. Tkachenko Assessment of information technologies influence on financial security of economy. *Journal of security and sustainability issues*. 2019. Vol.83. P. 375–385. URL: https://doi.org/10.9770/jssi.2019.8.3(7) (дата звернення: 18.09.2022).

50. Yu. N.Vorobyov. Theoretical-Methodological Bases of Financial Methods of Regulation and Stimulation of the Economy of the Country and Its Regions. Nauchnyi vestnik: finansy, banki, investitsii 3(36) (2016) 5-16. URL: https://www.researchgate.net/publication/327682095_The_Method_of_Assessing_the_State's_Financial_Security_Level (дата звернення: 11.09.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

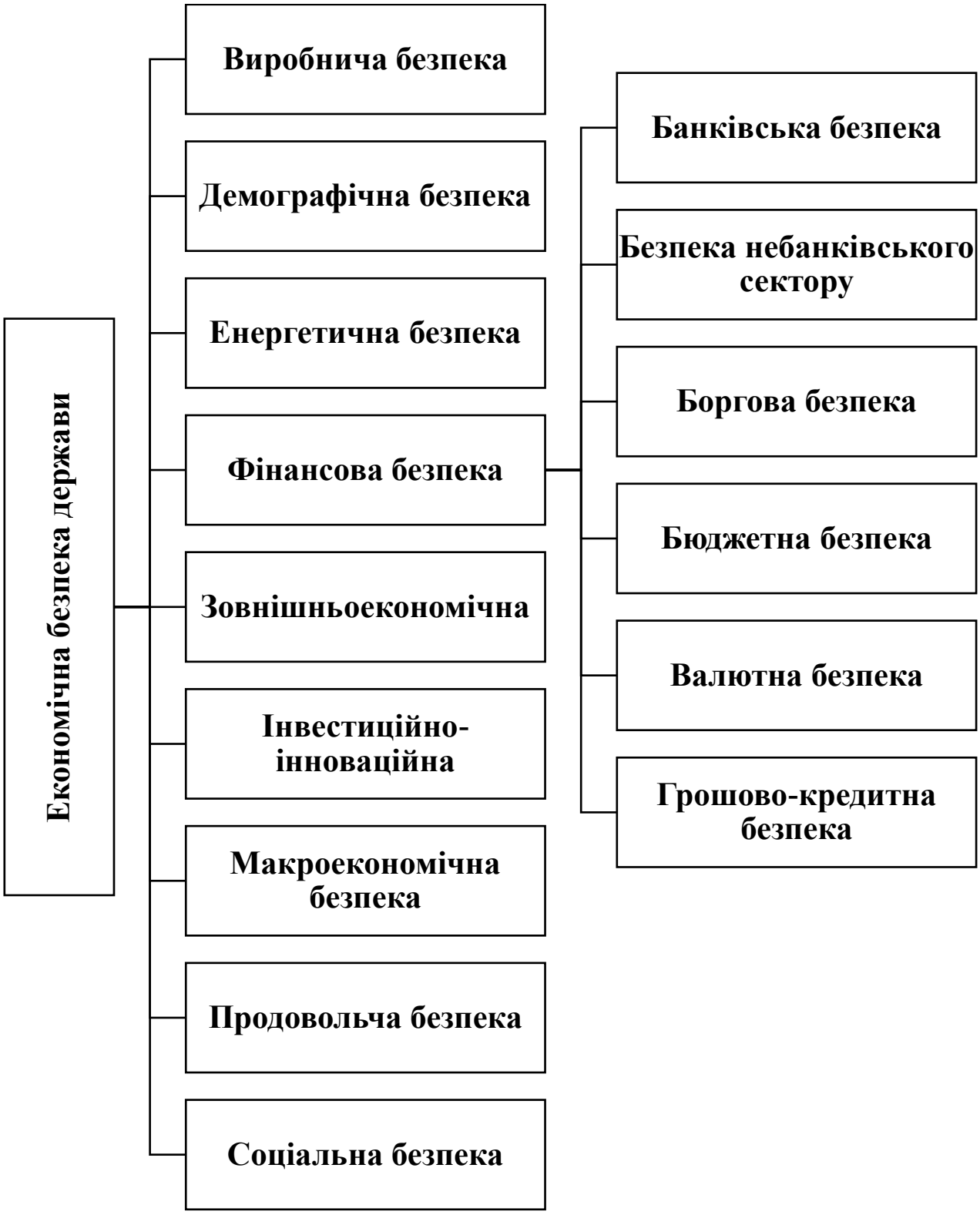

Рис. А. 1 Структура економічної безпеки держави відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [50]

Додаток Б

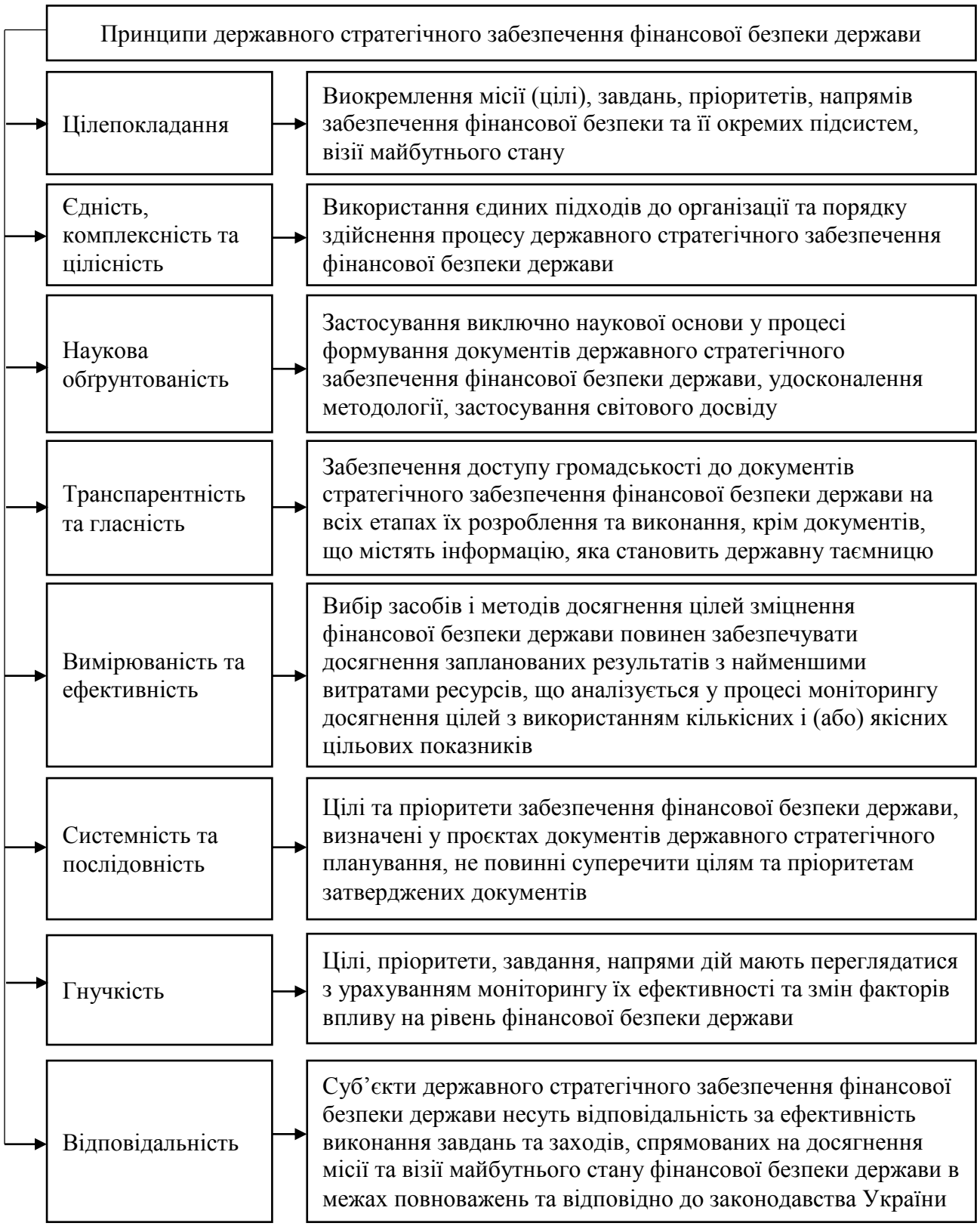

Рис. Б. 1. Принципи державного стратегічного забезпечення фінансової безпеки держави

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Додаток В

Нормування індикаторів банківської системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора							
	x_{ij}	y_{ij}	n_i	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Рентабельність активів	2,44	0,62	1,0	1	0	0	0,50	1
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	0,87	0,83	1,0	0	0,65	0,80	0,85	1

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Нормування індикаторів банківської системи станом на 01.01.2021 рік (тип В)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	0,03	7	5	4	3	2
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	70,34	1,00	180	160	140	130	110
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,55	0,58	60	40	35	30	25
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,9	0,15	3	2,20	1,80	1,20	1
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	60,75	0,20	60	50	40	35	30

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Додаток Г

Нормування індикаторів небанківської фінансової системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора							
	x_{ij}	y_{ij}	n_i	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Рівень проникнення страхування, %	1,25	0,25	1,0	1	2	4	6	8
Рівень капіталізації лістингових компаній, %	0,05	0,00	1,0	15	30	40	50	70

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Нормування індикаторів небанківської фінансової системи станом на 01.01.2021 рік (тип В)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (- 10 відсотків)	1,00	0,80	4	3	2	1	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	12,44	0,77	30	20	15	12	10

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Додаток Д

Нормування індикаторів боргової системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора							
	x_{ij}	y_{ij}	n_i	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	22,9	0,24	1	20	36	41	45	50

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Нормування індикаторів боргової системи станом на 01.01.2021 рік (тип В)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	51,90	0,36	60	50	40	30	20
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, % ВВП	71,60	0,20	70	60	55	45	40
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики на первинному ринку, %	16,40	0,13	11	9	7	5	4
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	562	0,54	1000	700	500	300	200

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Додаток Ж

Нормування індикаторів бюджетної системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-2,01	1,00	10	8	6	5	3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, %	-1,17	1,00	5	3	2	1	0
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, % ВВП	30,4	0,77	37	35	33	30	28
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	51,4	0,06	16	13	10	7	6

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Додаток К

Нормування індикаторів валютної системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора							
	x_{ij}	y_{ij}	n_i	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	2,9	0,76	1	1,5	2	2,5	3	5

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Нормування індикаторів валютної системи станом на 01.01.2021 рік (тип В)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{\text{крит}}$	$x_{\text{небезп}}$	$x_{\text{нездв}}$	$x_{\text{здв}}$	$x_{\text{опт}}$
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	101,76	1,00	130	112	108	106	104
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	-0,123	1,00	2,5	1,2	0,8	0,5	0,3
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, відсотків, %	41,3	0,49	50	45	37	30	20
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США, млрд. доларів США	-1,1	0,95	10	8	7	5	0
Рівень доларизації грошової маси, %	29,1	0,26	30	27	24	20	15

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Додаток Л

Нормування індикаторів грошово-кредитної системи станом на 01.01.2021 рік (тип С)

Індикатор	Характерні значення індикатора							
	x_{ij}	y_{ij}	n_i	$x_{крит}$	$x_{небезп}$	$x_{нездв}$	$x_{здв}$	$x_{опт}$
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	22,3	0,18	1	25	30	40	50	60

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Нормування індикаторів грошово-кредитної системи станом на 01.01.2021 рік (тип В)

Індикатор	Характерні значення індикатора						
	x_{ij}	y_{ij}	$x_{крит}$	$x_{небезп}$	$x_{нездв}$	$x_{здв}$	$x_{опт}$
Питома вага готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (М0/М3), %	27,89	0,48	35	30	25	22	20
Різниця між процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та процентними ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), відсоткових пунктів	7,5	0,50	11	9	6	5	4
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями (крім Національного банку) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, відсоткових пунктів	7,2	0,78	15	11	9	7	5
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	12,9	0,89	21	18	15	12	9
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. доларів США	17,5	0,17	15	10	5	2	1

Джерело: побудовано автором за даними [16,14]

Відгук керівника випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
«Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»

Кирика Івана Віталійовича

У контексті розвитку процесів глобалізації, інтеграції національної економіки у світовий фінансовий простір, в умовах воєнного стану питання забезпечення фінансової безпеки України стає все більш актуальним. Вона являє собою особливий рівень захищеності усіх фінансових інтересів держави, зокрема стан, що характеризується стійкістю до різноманітних зовнішніх та внутрішніх негативних чинників у галузях фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, фіскальної, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової системи, а також ефективним формуванням та раціональним використанням фінансових ресурсів, необхідних для виконання поставлених функцій та завдань та забезпечення соціально-економічного розвитку.

Робота містить три розділи. В першому розділі досліджено теоретичні аспекти фінансової безпеки України.

Другий розділ включає аналіз фінансової безпеки України із використанням кількісних та якісних показників. Використано велику кількість методів, зокрема: аналізу, синтезу, графічний, табличний та ін.

Третій розділ присвячено основним шляхам розвитку та зміцненню фінансової безпеки держави.

Здобувач вищої освіти Кирик І.В. працював згідно графіку.

Робота рекомендується до захисту з оцінкою «відмінно».

Керівник випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи _____

Висновок кафедри про випускну кваліфікаційну (дипломну) роботу
Випускна кваліфікаційна (дипломна) робота здобувача вищої освіти Кирик І.В. після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «25» 01 2023 № 13 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу

здобувача вищої освіти Державного податкового Університету

Кирика Івана Віталійовича

на тему «Фінансова безпека держави та шляхи її зміцнення»

Актуальність теми. Сучасні економічні реалії переконливо свідчать, що перспективи, темпи та загальний вектор напряму соціально-економічного прогресу національних господарств значною мірою залежить від стану сформованості фінансової безпеки держави. Пошук шляхів її зміцнення це першочергове завдання держави задля збереження її фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, певний рівень фінансової незалежності, стабільність і стійкість фінансової системи країни в умовах впливу дестабілізуючих факторів, зокрема війни.

Наукова новизна полягає у виявлених, на основі проведеного аналізу, проблемах та загрозах фінансовій безпеці держави та рекомендованих шляхах їх подолання, що у загальному результаті призведе до покращення та зміцнення державних існуючих позицій.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Проведений аналіз свідчить про вагому роботу при опрацюванні теоретичного матеріалу, так як у повному обсязі розкрито наукове підґрунтя для подальшого пошуку. Ілюстративний та табличний матеріал надають змогу об'єктивно оцінити сучасний стан фінансової безпеки країни та проаналізувати його. На основі попереднього матеріалу виявлено ряд недоліків та рекомендовано шляхи для їх подолання.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність у роботі підприємства, організації, установи, МФУ. Сформовані висновки та надані рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки держави носять

практичну цінність та, вцілому, можуть бути використані для подальшої практичної реалізації.

Наявність недоліків. Суттєвих недоліків, які б вплинули на цінність, практичне і наукове значення роботи не виявлено.

Загальний висновок і оцінка роботи. Дана робота виконана на актуальну тему, носить теоретичне, аналітичне та практичне значення і має ряд рекомендацій які можуть сприяти фінансовій безпеці держави та пошуку нових шляхів її зміцнення.

Оцінка рецензента «відмінно».

Рецензент Онищенко Г.І., орієн. економ

Україна Товариство з обмеженою відповідальністю «НОВА ФОРМУЛА» Ідентифікаційний код 37582601

П.І.П.

«24» січня 2023р.